

MARK SYKES'İN ESERLERİNDE KÜRT ALGISI*

Kenan BOZKURT

Têghiştina Kurdan di Berhemê Mark Sykes da Perception of Kurds in Mark Sykes's Works

Kenan BOZKURT

ORCID: 0000-0002-5227-0614 | kenan.bozkurt@batman.edu.tr
Assoc. Prof. Dr., Faculty of Arts and Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Batman University, Türkiye.

Citation/Jêgir/Atf:

Bozkurt, K. (2024). Mark Sykes'in eserlerinde Kürt algısı. Kurdiyat (10), 89-119. DOI: 10.55118/kurdiyat.1541093

Article Types/Cureyê Gotarê/Makale Türü:

Research Article/Gotara Vekolînê/Araştırma Makalesi

Received/Dema Hatînê/Geliş Tarihi: 30.08.2024

Accepted/Dema Pejirandinê/Kabul Tarihi: 03.12.2024

Publication Date/Dema Weşandinê/Yayın Tarihi: 30.12.2024

Peer-Review/Hekemî/Hakemlik:

Double anonymized-Two External/Cot Nenas-Du ji derve/ Çift Tarafî
Kör Hakemlik-İki hakem

Plagiarism Checks/Kontrola Întihalê/Benzerlik Kontrolü:

This article has been scanned by iThenticate plagiarism website./
Ev gotar di malpera întihalê ya iThenticate ra hatiye derbaskirin./ Bu
makale iThenticate adlı intihal sitesinde taranmıştır.

Ethical Statement/Beyana Etik/Etik Beyanı:

It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited./ Hatîye beyankirin ku di pêkanin û nivîsina vê xebatê de hemû rêzîkên zanistî û etik hatine şopandin û hemû çavkanî bi awayekî têkûz hatine referanskirin./ Bu çalışma yapılırken ve yazılırken bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve kullanılan tüm kaynaklara uygun şekilde atıfta bulunulduğu beyan edilir.

Conflicts of Interest/Nakokiyên Berjewendiyên/Çıkar Çatışması:

There is no conflict of interest between the author and any parties in the article./ Di gotarê de li navbera nivîskar û ti aliyên din nakokiya berjewendiyê tune ye./ Yazar ile makalede yer alan taraflar arasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Grant Support/Alîkariya Darayî/Maddî Destek:

The author acknowledge that they received no external funding in support of this research./ Nivîskar beyan dike ku wan wî ji bo vê vekolînê ti fonên derveyî wernegirtine./ Yazar, bu araştırmayı desteklemek için herhangi bir dış fon almadıklarını kabul etmektedirler.

Copyright & License/Mafê Telifê & Destûr/Telif Hakkı & Lisanslama:

Authors publishing in the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0./ Nivîskar li jer lîsansa CC BY-NC 4.0 mafê xwe yê li ser xebata xwe diparêzin./ Dergide yayın yapan yazarlar, CC BY-NC 4.0 kapsamında lisanslanan çalışmalarının telif haklarını saklı tutarlar.

* Bu çalışma, Zaxo Üniversitesi'nin 29-30 Nisan 2024 tarihinde düzenlediği From the Unity to Fragmentation: The Role of the Tribes in Kurdistan (1514-1914) sempozyumunda Kürtçe olarak sunulan "Di Berhemên Mark Sykes da Eşîrên Kurdan û Taybetmediyên Wan" adlı bildirisinin genişletilmiş Türkçe çevrisidir.

Özet

Bu çalışma; İngiliz siyasetçi, casus, diplomat, asker, yazar ve gezgin Mark Sykes'in eserlerinden hareketle onun Kürtlere dair tespitlerini ve bakış açısını irdeleme amacıyla hazırlanmıştır. Osmanlı, Kürt ve Arapların yakın tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Sykes, I. Dünya Savaşı sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkıldığı dönemde Ortadoğu'nun sınırlarının çizilmesinde önemli rol oynayan Sykes-Picot Antlaşması'nın mimarlarından biridir. Zira Sykes-Picot Antlaşması, Osmanlı İmparatorluğu topraklarının nasıl paylaşılacağına dair özel bir plan içeriyordu. Bu süreçte Kürtler, anlaşmanın dışında bırakılmış ve yaşadıkları topraklar komşu devletler arasında paylaşılmıştır. Kürtler arasında umutsuzluk ve öfke yaratan bu anlaşma, Kürtlerin bağımsızlık kazanmasını engellediği gibi onlarla yaşadıkları ülkeler arasında siyasi, sosyal ve kültürel çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Bu durum, büyük acıların yaşanmasına yol açmıştır. Bu anlamda Kürtlerin kaderini şekillendiren bir anlaşmanın mimarı olan bir kimsenin o millete dair algısı, antlaşmaya dair daha iyi bilgi edinmeyi sağlayacaktır. Bu amaçla da Sykes'in "*Beş Türk Eyaletine Doğru, Halifelerin Son Mirası, Darü'l-İslam*" adlı kitaplarından ve "*The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire ve Journeys in North Mesopotamia I-II*" adlı makalelerinden hareketle onun Kürtlere dair görüşleri irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı imparatorluğu, Kürtler, Kürt aşiretler, Kürt algısı, Mark Sykes.

Kurte

Ev lêkolîn; li ser xebatên Mark Sykes ku siyasetmedar, sîxûr, dîplomat, leşker, nivîskar û gerokê Brîtanî ye, ji bo lêkolîn û nêrîna wî ya li ser Kurdan hate amadekirin. Sykes di dîroka nêz a Osmanî, Kurd û Ereban da xwedî cihê giring e. Ew, yek ji mîmarên peymanana Sykes-Picotê ye. Ev peyman, piştî Şerê Cihanê yê Yekem di dema hilweşandina împaratoriya Osmanî da bi armanca xêzkirina sinorê Rojhilata Navîn hatîye înzekirin. Di peymanana Sykes-Picot da planeke taybet hebû ku ew jî li ser parvekirina axa împaratoriya Osmanî bû. Kurd dervêyê vê peymanê hatibû girtin û ev jî bûbû sedema di nav dewletên derûdor da parçekirina welatê Kurdan. Ev peyman ku di nav Kurdan da bêhêvîti û hêrs pêk anîbû, nehiştibû ku Kurd serxwebûna xwe bi dest bixin. Ev rewş, bûbû sedema êşên mezin û destpêkirina nakokiyên siyasî, civakî û çandî di navbera Kurdan da û herwiha li welatên ku lê diman. Di vî warî da têgihîştina kesê ku mîmarê peymanê ye ku çarenûsa neteweyekê derbarê wî miletî da çêdike, dê derbarê peymanê da agahiyên çêtir bide. Ji bo vê yekê, dîtinên Sykes ên li ser Kurdan li ser bingeha pirtûkên wî yên bi navê "*Through Five Turkish Provinces, The Caliphs' Last Heritage: A Short History of The Turkish Empire, Daru'l-Islam*" û gotarên wî yên "*The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire û Journeys in North Mesopotamia I-II*" hatine lêkolinkirin.

Peyvên Sereke: Împaratoriya Osmanî, Kurd, Eşîrên kurdan, Têgihana kurd, Mark Sykes.

Abstract

This study, based on the works of British politician, spy, diplomat, soldier, writer and traveler Mark Sykes, was prepared to examine his findings and perspective on the Kurds. Sykes, who has a significant place in the recent history of the Ottomans, Kurds, and Arabs, is one of the architects of the Sykes-Picot Agreement, which played an important role in drawing the borders of the Middle East during the collapse of the Ottoman Empire after World War I. Because the Sykes-Picot Agreement contained a specific plan for how the lands of the Ottoman Empire would be distributed. In this process, this agreement, which was signed without taking into account the independence goals of the Kurds, caused the division of their lands. This agreement, which created despair and anger among the Kurds, prevented the Kurds from gaining independence and led to the beginning of political, social, and cultural conflicts between the Kurds and the countries they live in. This situation led to great suffering. In this sense, the perception of a person who is the architect of an agreement that shapes the destiny of a nation regarding that nation will provide better information about the agreement. For this purpose, Sykes's views on the Kurds were examined based on his books "*Through Five Turkish Provinces, The Caliphs' Last Heritage: A Short History of the Turkish Empire, Daru'l-Islam*" and his articles "*The Kurdish Tribes of The Ottoman Empire, Journeys in North Mesopotamia I-II*".

Keywords: Ottoman empire, Kurds, Kurdish tribes, perception of Kurdish, Mark Sykes.

Giriş

Küçük bir ada ülkesi olarak tarih sahnesine çıkan İngiltere, 16. yüzyıldan itibaren deniz gücünü geliştirip sömürgecilik faaliyetlerine hız vererek büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. Keşifler çağında İngiliz denizciler, yeni ticaret yolları ve topraklar arayışına girmiş, özellikle Amerika, Asya ve Afrika'da yeni koloniler kurmuşlardır. Bu dönemde, doğu ve batı arasındaki ticaretin merkezi haline gelen İngiltere; şeker, pamuk ve baharat gibi ürünlerin ticaretiyle ekonomik gücünü artırmıştır. Kraliyet Donanması'nın güçlenmesi, deniz yollarındaki kontrolü pekiştirerek sömürge topraklarına ulaşımı kolaylaştırdı. 1588'deki İspanyol Armada'nın yenilgiye uğratılması, İngiltere'nin denizlerdeki hâkimiyetini güçlendirmiştir. 17. yüzyıldaki siyasi istikrarsızlık ve Glorious Revolution gibi gelişmeler, devletin güçlenmesine katkıda bulunmuş; diğer Avrupa ülkeleriyle yapılan savaşlar ve antlaşmalar, İngiltere'nin etki alanını genişletmişti. 18. yüzyıldaki Sanayi Devrimi ise ekonomik yapıyı dönüştürerek imparatorluğun genişlemesine zemin hazırlamıştı. İngiltere, sömürgeleri üzerinde kurduğu yönetim yapılarıyla bu toprakların kaynaklarını etkin bir şekilde kullanarak 19. yüzyılda "Güneş Batmayan İmparatorluk" haline gelmiş ve dünyanın pek çok yerinde koloniler kurarak global bir güç olmayı başarmıştı (Yaşar&Akengin, 2022: 426-444).

İngiltere, 20. yüzyıla doğru Hindistan'a giden yolların kontrol edilmesini ve Rus yayılmasının engellenmesini, dış politikanın birinci öncelikleri olarak belirlemiştir. Bu hedefe ulaşmak için İngiltere, Rusya'nın Afganistan ve Türkistan'a yayılmasını önlemeyi ve Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumayı amaçlayan bir strateji izlemiştir. Ancak Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'ndeki yenilgisi, Almanya ile olan yakınlaşma ve Gladstone'un İngiltere'de başbakan olması gibi olaylar, temel politikada önemli değişikliklere yol açmıştır. İngiltere, devlet politikasındaki değişim sonrası Ortadoğu'daki çıkarlarını korumak ve bölgeyi istediği şekilde düzenlemek, bölgeyi dolaylı olarak denetim altında tutmak amacıyla birçok uzman ve istihbaratçıyı buraya göndermiştir. İstihbarat uzmanları, emperyalist politikaların hayata geçirilmesi amacıyla özel olarak eğitilmiş, bölgede uzun süre yaşamış ve yerel halkı tanıyan deneyimli kişilerdir. Bu uzmanlar, yöre dillerini ve geleneklerini iyi bilir; halkla olduğu kadar, aşiret liderleri olan ağa, şeyh ve seyitlerle de doğrudan iletişim kurma yeteneğine sahiptirler (Selvi, 2010: 793). Bu uzmanlardan biri ve adından en çok söz ettireni hiç şüphesiz Mark Sykes (16 Mart 1879-16 Şubat 1919)'tir. I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa arasında imzalanan Sykes-Picot Antlaşması (16 Mayıs 1916)'nın mimarlarından birisi olması ve Ortadoğu coğrafyasını şekillendiren antlaşmanın altında imzasının olması önemini daha da artırmıştır. Onun Doğu'ya yaptığı seyahatlerde gittiği bölgelerin sosyal, siyasal, demografik, coğrafik, kültürel özelliklerini yansıtan notları kitaplaştırması ve buralara dair ayrıntılı haritalar hazırlaması, savaş zamanında önemli bir figüre dönüşmesini sağlamıştır. Zira onun çizdiği haritalar ve gözlemlerine dair tuttuğu notlar, I. Dünya Savaşı sırasında ve bölgenin şekillendirilmesi sürecinde İngiltere'nin ilgili kurumları tarafından kullanılmıştır (Özsoy&Kartın, 2021: 342-343).

Ortadoğu coğrafyasının bugünkü halini almasına aktif rol alan ve bu coğrafyada günümüze kadar devam eden kaosun ateşini fitilleyenlerden biri olan Mark Sykes'in hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Eldeki bilgilere göre 16 Mart 1879'da Londra'da dünyaya gelmiş

varlıklı ve soylu bir ailenin tek çocuğudur. Sykes, küçük yaşta sağlık sorunlarıyla mücadele ettiğinden çocukluğu sürekli tatillerde geçmiştir. Bu yüzden de düzenli bir eğitimden mahrum kalmıştır. Ancak babasının çabaları, onun eğitiminin özel öğretmenler vasıtasıyla devam etmesini sağlamıştır. Sykes, 1890-1895 yılları arasında aralıklarla Windson'daki Roma Katolik Okulu'na ve Beaumont Koleji'ne devam etmiştir. Monako'da bulunan Cizivit Okulu'nda 1895'te, Bürüksel'deki St. Louis Enstitüsü'nde 1896'da eğitim almıştır. Ardından 1897-1899 yılları arasında Cambridge Üniversitesi'nde eğitimine devam etmiştir (Özsoy&Kartın, 2021: 345). Sykes, elindeki bu imtiyazı gerektiği gibi kullanarak 40 yılı ancak bulan kısa hayatında ardından bahsedilecek çok önemli işlere imza atmıştır. Sykes, ömrü boyunca yazarlık, diplomatlık, askerlik ve milletvekilliği gibi farklı meslekler icra etmiş olsa da aslında o her şeyden önce bir gezgindi. Küçükken babasıyla birlikte Doğu'ya gerçekleştirdiği geziler kişiliğinin ve meraklarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Yaptığı seferlerde gördükleri ve öğrendikleri onun hem seyahate hem de Doğu'ya tutkuyla bağlanmasını sağlamıştır. Gezdiği yerler ve orada yaşayan insanlar hakkında ayrıntılı notlar almış, haritalar çizmiştir. Nitekim böyle geçirilen bir gençliğin meyvesi, henüz 25'ine gelmeden yazılan dört kitap olmuştur (Özsoy, 2024: 40-49).

1899-1902 yılları arasında cereyan eden II. Boer Savaşı'na asker olarak katılmış ve Güney Afrika'da savaşmıştı. Savaşın bitmesinin ardından İrlanda Dışişleri Bakanı George Wyndham'a özel sekreter olarak atanmıştı. Ancak Sykes bu görevinden mutluluk duymamış, daha fazlasını yapabileceği, hünelerini sergileyebileceği bir iş talep etmişti. Sykes, yıllarını seyahatlerde geçirmiş ve bir savaşı ardında bırakmış birisi için oldukça durağan olan bu hayattan İstanbul'daki İngiliz Büyükelçiliği'ne atanması ile kurtulmuştur. Ancak burada da kendisinin politik meselelerden ziyade günlük işlerle görevlendirilmesi yaptığı işten tatmin olmamasına yol açmıştı. Sykes, donanımlı olduğu alanda, faydalı olacağı bir işe sahip olma hayalini bir süre daha içinde taşımıştı. Bununla birlikte Sykes'in elçilikteki görev süresi onun Osmanlı'ya bakışını ciddi manada etkilemişti. Bunun bir tezahürü olarak I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında savaşa girmeyi kararlaştırmasına kadarki süreçte daima Osmanlı toprak bütünlüğünün korunmasının, İngiltere'nin o topraklardaki çıkarları için en iyi yol olduğunu savunmuştu (Bkz. Aslanmirza, 2023: 137-149; Özsoy, 2024: 47-49).

Temmuz 1914'te I. Dünya Savaşı'nın başlaması ve 1914'ün sonunda Osmanlı'nın da savaşa dâhil olmasıyla birlikte İngiltere Hükümeti, De Bunsen Komitesi'ni kurdu. Bu komitenin görevi savaş sırasında ve sonrasında Osmanlı'ya karşı izlenecek politikaları belirlemektir (Karaca, 2018: 194). Bu amaçla da I. Dünya Savaşı başladığında Yorkshire Alayı'nda görevli olan ve alayı ile birlikte Fransa'ya gitmesi gereken Mark Sykes, İngiliz hükümetince özel bir görevle Türkiye'ye ve Balkanlar'a gönderilmişti (Sazak, 1988: 9). Onun bu göreve getirilmesi, bu coğrafyalara daha önceden yaptığı seyahatler neden olmuştu. Sykes, bu görevi esnasında bulunduğu coğrafyada yaptığı seyahatleri en ince ayrıntısına kadar not etmiş ve bunları raporlar halinde hükümete sunmuştu. Karşılaştığı milletlerin değerlerini, yaşam tarzını, inançlarını, örf ve adetlerini ayrıntılı bir şekilde analiz eden Sykes, Osmanlı'nın doğu bölgelerinde yaşayan Arap, Kürt, Ermeni, Yahudi, Türk gibi milletler hakkında çok detaylı raporlar hazırlamıştı (bkz. Aslanmirza, 2023: 137-149).

Dönemin Savaş Bakanı Lord Kitchener de Ortadoğu coğrafyası ve özellikle de Osmanlı hak-

kındaki bilgisine güvendiği Mark Sykes'ı kişisel temsilcisi olarak komiteye atadı. Sykes, komitede bulunanlar içinde Osmanlı topraklarında yaşamış, birinci elden bilgi verebilen tek kişiydi. Bu sebeple komite içindeki varlığı, büyük bir ehemmiyet arz ediyordu. Bunun yanında Sykes, savaş devam ederken Ortadoğu ve Balkanlar'da hükümet tarafından kendisine verilen gizli görevleri yürütmüş, o topraklarda yaşayan insanların kimliklerini, kültürlerini ve güncel hallerini incelemiş, bu minvalde raporlar hazırlamış ve hükümete sunmuştu. Sykes'in bu seyahatleri esnasında gezdiği bu bölgelere dair izlenimleri ve çıkardığı haritalar, Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'nun şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Aslanmirza, 2023: 148; Özsoy, 2024: 39-47).

1. Sykes-Picot Antlaşması ve Mark Sykes'in Rolü

Sykes-Picot Antlaşması, I. Dünya Savaşı sırasında Britanya, Rusya ve Fransa arasında gizlice yapılmış bir antlaşma olup Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü sonrasında Orta Doğu'daki toprakların paylaşımını belirlemeyi amaçlıyordu. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın bölgedeki çıkarları esas alınarak yapılan bu antlaşma, Kürtlerin çoğunlukta olduğu Doğu Anadolu, Rus hâkimiyetine; Güneydoğu Anadolu, Kuzey Suriye Fransızlara verilmişti. Ancak İngiltere, Türkçe konuşulan bölgelerle Fransa'nın istediği Suriye kıyılarını, Şam, Hama, Humus, Halep, Musul ve Filistin'i antlaşmanın dışında bırakmıştı (Küçük, 2010: 38/205). Fransa ve İngiltere arasında yaşanan bu ihtilafı gidermek amacıyla Fransa'nın Beyrut eski konsolosu François Georges Picot ile İngiliz Dışişleri Bakanlığı özel temsilcisi Yüzbaşı Mark Sykes, Londra'da bir araya gelerek 3 Ocak 1916 yılında paylaşım haritası taslağı oluşturuldu. Ancak bu paylaşımın yürürlüğe girmesi için Rusya'nın onayı şarttı. Bu amaçla da iki temsilci, Rusya'ya giderek bu antlaşmayı Rus çarının onayına sundu. Rusya'nın güneye doğru genişlemesini engelleyeceğini ileri sürerek taslağa karşı çıktı. Ruslar; ancak Trabzon, Erzurum, Bitlis, Muş ve Siirt ile Türk-İran sınırını içeren kuşağın kendilerine verilmesi karşılığında antlaşma taslağını onaylayabileceklerini bildirdiler (Küçük, 2010: 38/205). Rusya'nın amacı Ermenilerle beraber işgal ettikleri Doğu Anadolu bölgesinde bir Ermeni devleti kurmaktı. Paylaşım haritasında yaşanan pürüzlerin giderilmesiyle bu antlaşma taslağı, 16 Mart 1916 yılında Rusya'nın onayıyla son şekli verilip imzalandı.

Yapılan bu antlaşmaya göre Rusya, doğuda bir Ermeni devleti kurmak için Doğu Anadolu ve boğazları; Fransa, Suriye ve Güneydoğu'nun İran sınırına kadar olan tüm bölgeyi, İngilizler ise Arap nüfusunun yoğun olduğu Irak ve Arabistan bölgeleri alacaktı. Bu antlaşmaya sonradan İtalya da dâhil olmuş ve onlar da Antalya'dan İzmir'e kadar olan bölgeyi talep etmişti. Ancak Bolşevik İhtilali'yle Rusya, bu antlaşmalardan çekilmişti. Bu da antlaşmanın geçerliliğini rafa kaldırmıştı (Şahin vd. 2015: 241-262). Savaşta İtilaf Devletleri'nin zafer kazanması ve sonrasında imzalanan Mondros Mütarekesi ile paylaşımlar, yeni bir boyut kazanmıştı. Ancak hem Sykes-Picot Antlaşması hem de Mondros Mütarekesi'nin şartlarında Kürtlere yönelik herhangi bir durum söz konusu değildi ve bölgenin kadim milletlerinden olan Kürtlerin talepleri ve çıkarları bu antlaşmalarda pek dikkate alınmamış; kendi bağımsız devletlerini kurma isteklerini göz ardı edilmişti.

Savaş sonrası düzenlenen ve Ortadoğu'nun haritasının şekillendirilmesi amaçlanan Paris Konferansı'nda Kürtler, aktif bir özne olarak bu paylaşımında yerini almak için Şerif Paşa tarafından bir dizi görüşme yapılmış ve Diyarbakır, Harput, Bitlis, Musul ve Urfa sancaklarını içine alan bir

Kürdistan talep edilmişti. Ancak bu talep, Sykes-Picot ile şekillenmiş olan haritanın değiştirilmesi anlamına geleceğinden ve hâkim olduğu topraklara yeni ortakların çıkacağı endişesinden dolayı Fransızlar tarafından pek hoş karşılanmamıştı.¹ Zira Fransa, Paris barış görüşmelerinde gündeme getirilen Arap, Ermeni ve Kürt istekleri, onu rahatsız ettiği gibi arkasında İngiliz emellerinin bulunduğu düşüncesindeydi. Bu yüzden de Fransa, paylaşımındaki topraklarını korumak amacıyla Kürtlerin taleplerine şiddetle karşı çıkmaktaydı (Sükan, 2024: 206). Ancak Sykes-Picot Antlaşması'nın bir sonucu olsa da bu antlaşmanın bir parçası ve devamı olan Sevr Antlaşması'nda İngilizler, Sykes-Picot Antlaşması'nın paylaşımına aykırı olarak tarihi ve doğal Kürdistan sınırları esas almadan Kürdistan'ın küçük bir parçasında bağımsız veya federal bir Kürt devleti kurma fikrine sahipti (Kurubaş, 1998: 199-212; Bozkurt, 2003: 483; Selvi, 2010: 789-832; Zeki Beg, 2018: 246). Örneğin Sevr Antlaşması'nın 62. maddesinde denilerek Kürtlerin çoğunlukta olduğu bölgelere özerklik tanınmıştır:

Fırat'ın doğusunda, ileride saptanacak Ermenistan'ın güney sınırının güneyinde ve Suriye ve Irak ile Türkiye sınırının kuzeyinde, Kürtlerin sayıca üstün bulunduğu bölgelerin yerel özerkliğini, işbu antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak 6 ay içinde 3 üyeden [İngiliz, Fransız, İtalyan] oluşan bir Komisyon hazırlayacaktır (Erim, 1953: 1/552).

Aynı antlaşmanın 64. Maddesinde ise Kürtlerin bir yıl içinde Milletler Cemiyetine başvurarak bağımsızlık referandumuna gidebileceklerini ve referandum sonucuna göre bağımsızlıklarını elde edebileceğini söyler.

İş bu antlaşmanın yürürlüğe konuşundan 1 yıl sonra, 62. maddede belirtilen bölgelerdeki Kürtler, bu bölgelerdeki nüfusun çoğunluğunun Türkiye'den bağımsız olmak istediklerini kanıtlayarak Milletler Cemiyeti'ne başvururlarsa ve Milletler Cemiyeti Konseyi de bu nüfusun bu bağımsızlığa yetenekli olduğu görüşüne varırsa ve bu bağımsızlığı tanımayı Türkiye'ye salık verirse Türkiye, bu tavsiyeye uymayı ve bu bölge üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından vazgeçmeyi şimdiden yükümlenir (Erim, 1953: 1/552).

İngilizlerin temel amacı, Bolşevik İhtilali ile geçerliliğini yitirdiğini savundukları Sykes-Picot Antlaşması'nda Fransızlara bıraktıkları alanları onlardan geri almak ve onların nüfuz alanlarını daraltmaktı. Ancak sonraki gelişmeler ve imzalanan Lozan Antlaşması, bütün bu maddelerin rafa kaldırılmasına neden oldu.

Kürtlerin devletsiz bir halk olarak birçok devlet arasında bölünmesi, Lozan Antlaşması'yla olmuşsa da bunun amilleri, Kürtlerin ve büyük devletlerin olumsuz tutumlarının bir sonucudur. 1800'lü yılların sonunda Mark Sykes ile başlayan ve daha sonra Yüzbaşı Noel, Albay Arnold Wilson ve Yüzbaşı C. L. Wooley'le devam eden bölgede nabız tutma ve aşiretleri İngiliz saflarına tutma çalışmaları, başarısız olmuştur (Selvi, 2010: 789-832). İngiliz hükümetinin politikalarında görülen çekinceler, Fransızların şiddetli muhalefetleri, bir Kürt devletinin kurulması önünde bir set olmuştur. Zira İngilizlerin desteklediği Ermeni projesi ile Kürt devleti düşüncesi çelişmekteydi. Musul vilayetinin geleceği konusunda farklı düşünceler de bu çelişkilerin ana sebeplerindendi (Zeki Beg, 2018: 146-150; Hakan, 2023: 66-82). Çağlayan'a göre Londra'da ağırlık kazanan ilk görüş, Musul ve Van vilayetlerini de ihtiva eden Güneydoğu Anadolu'da Kürt devletçiklerinden

¹ Fransa'nın Kürt politikası hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Cığırli, S. Le Saout, D. (2022). Fransız Diplomatik Arşivlerinde Kürtler Kürt Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı (1874-1945). İstanbul: Avesta Yayınları.

oluşan bir federal Kürt devleti kurmak şeklindeydi. Büyük bir gücün desteği olmadan yaşaması imkânsız görülen bu devletin “hamisi” İngiltere olacaktı. Ancak bu düşüncenin gerçekleşmesi bazı sebeplerden dolayı mümkün olmayacaktır. İlk sıkıntı bütün Kürt aşiretlerin kabul edebileceği bir lider bulmakta yaşanmış ve aşiretler üstü bir lider bulunamamıştı. Ayrıca Ermenistan projesi ile Kürt projesi birbiri ile çatışma halindeydi. Tasavvur edilen Ermenistan’a bırakılması düşünülen topraklarda yaşayan aşiretler Hristiyan Ermeni yönetimi altına girmeyi kabul etmediklerinden İngiltere, bu politikadan hızla uzaklaşmıştır (Çağlayan, 2010: 38)

İngilizlerin halka karşı sert tutumu ve Osmanlının karşı propagandaları da halkın İngilizlerden uzaklaşmasında etkili olmuştur. Nitekim Van valisi Haydar Bey, aşiret liderleriyle bir araya gelerek onlara İngilizlerin kurmak istediği Kürt devleti hakkında olumsuz konuşmalar yapmış ve Kürt liderleri bu konuda Osmanlı saflarına çekmeye çalışmıştır. Haydar Bey, bu devletin kurulması halinde büyük Hristiyan güçlerin ve Ermenilerin, tasavvur edilen Kürt devletinin yaşamasına müsaade etmeyeceklerini ve Kürtlerin menfaatlerinin ancak Osmanlı Devleti'nin himayesinde korunabileceğine reisleri ikna etmiştir (Çağlayan, 2010: 41-42). Bu ikna faaliyetleriyle beraber Haydar Bey, İstanbul hükümetinden bu aşiret liderlerine maaş, nişan ve madalya vermesini salık vermiş ve bu yolla Kürt aşiret liderlerini elde tutmayı kolaylaştırmaya çalışmıştır. Bunun sonucunda İngilizlerle işbirliği yapan Seyyid Taha ve Seyyid Abdulkadir, yalnızlaştırılmış; bir süre sonra Seyyid Taha da Osmanlı saflarına katılmıştır. Osmanlının propagandalarının başarılı olması ve Kürtlerin Hristiyanlara karşı tarihsel tutumları, onları İngiliz siyasetinden uzaklaştırmıştır. Bunun önüne geçmek için İmadiye siyasi hâkimi, Kürt aşiret reislerine bir bildiri göndererek İngiltere'nin niyeti açıklanmıştır. Kaleme alınan Farsça bildiri Paris Konferansı'nda İngiltere'nin bir Kürt devleti için mücadele edeceğini; fakat bütün bunlara rağmen Kürtlerin kendilerini yanlış anladıkları aktarılır (Çağlayan, 2010: 42).

İngilizler tarafından Şeyh Mahmud Berzenci'nin 1919'da kurulan yönetimi ve sonrasında yaşanan isyan da İngilizlerin Kürt politikasından uzaklaşma nedenleri arasında yer alan önemli faktörlerdendir (Özsoy, 2024: 190). Ancak Kürtlerin bütün olumsuz tutumlarına rağmen Kürtlerin günümüzde yaşadıkları devletsizlik sendromunun asıl müsebbipleri, Sykes-Picot, Sevr ve Lozan Antlaşmaları ve bu antlaşmaların mimarı olan İngiltere, Fransa, Rusya gibi büyük devletlerdir. Sykes'in bölgeye dair tecrübeleri, sunduğu raporları ve İngiliz hükümeti üzerindeki etkisi, bu kaderin belirleyici olmasında aktif bir rol oynamıştır. Bunun bir sonucu olarak da Kürtler gibi bölgede yaşayan etnik grupların talepleri ve çıkarları bu antlaşma içinde pek dikkate alınmamış; Kürtlerin kendi bağımsız devletlerini kurma isteklerini göz ardı etmiş ve Kürt topraklarını farklı devletlerin sınırları içine dâhil etmiştir. Bu durum, Kürtler arasında bölgesel bir ayrılık ve karışıklığa neden olmuştur.

Kürtler, imzalanan antlaşmaların sonuçlarına karşı çıkarak bağımsızlık ve kendi devletlerini kurma çabalarına girişmişlerse de uluslararası politik ve yerel dinamikler nedeniyle bu çabaları başarısız olmuştur. Bunun sonucunda da Kürtlerin yaşadığı topraklar, günümüzde Türkiye, Irak, İran, Suriye, Ermenistan ve Azerbaycan gibi farklı devletlerin sınırları içine dâhil edilmiştir. Kürtler, bu sınırlar içinde yaşamakta ve her bir ülkede farklı siyasi, kültürel ve sosyal durumlarla karşılaşmaktadır. Sykes-Picot Antlaşması'nın Kürtler üzerindeki etkileri, günümüzde bile böl-

gedeki politik ve etnik dinamiklerde etkisini sürdürmektedir. Kürt sorunu, bu tarihi antlaşmanın bir sonucu olmasa da onun ortaya çıkardığı amillerden beslenerek büyümüş ve çeşitli ülkelerde devam eden büyük bir soruna dönüşmüştür. Antlaşmanın mimarlarından birisi olması hasebiyle Mark Sykes'in, yaşanan tüm bu olumsuzluklarda pay sahibi olduğu söylenebilir.

2. Mark Sykes'in Kürtlere Bakışı

Sykes, Kürtleri Ortadoğu'nun kadim ırklarından biri kabul eder ve onları bu coğrafyanın merkezine yerleştirir. Kürtlerin yaşadığı coğrafyayı "Kürdistan" olarak tanımlar ve burayı onların vatanı olarak kabul eder. Kürtleri göçebe, yarı göçebe ve yerleşik diye üçe ayıran Sykes, yerleşikleri de köylü ve şehirli şeklinde ayırır. Ancak Sykes, bu coğrafyayı sadece Kürtlerin tek başına yaşadığı bir yer olarak ele almaz. Ona göre bu coğrafya Ermeniler, Süryaniler, Keldaniler, Nasturiler gibi kadim milletlerin de yaşadığı bir vatanıdır ve bu vatanın bazı yerlerinde sonradan buraya yerleşen Türkler ve Araplar da Kürtlerle beraber yaşamaktadır. Ona göre Kürdistan'ın güneyinde iki büyük ayırım vardır ve bu ayırım, Araplarla Kürtler arasındadır. Araplar, güneyi kontrol altında tutarken Kürtler, kuzeyi kontrol eder² (Sykes, 1907: 247). Ancak onun bakışında bu coğrafya, iki zıt kutbu içinde barındırır ve burada yaşayan bu topluluklar, beraber "cennetin krallığı"nı inşa etmemiştir. Aksine bu yer, bu unsurların birbirleriyle didiştığı, kavga ettiği, birbirini katlettiği bir coğrafyadır. Ona göre küçük krallıklar ve beylikler, sıkıntılı ve tehlikeli yollarda seyreden ve kötü idare edilen yük arabaları gibi sürekli birbirleriyle kavga edip birbirlerini hırpalamışlardır (Sykes, 1907: 247). Ancak bu coğrafyanın içinde hayat süren bu milletlerin bütün olumsuzluklara rağmen misafirperverlik, cesaret, yiğitlik, mertlik, sözünde durma gibi güzel vasıfları da vardır. Bu anlamda Mark Sykes için genel olarak Doğu toplumları özel olarak da Kürtler; savaş, ölüm, yağma, yabanilik, cehalet, kötü yaşam gibi olumsuz sıfatları çağrıştırdığı gibi mertlik, misafirperverlik, yiğitlik, sözünün eri, esneklik, anlayışlı, hoşgörülü gibi olumlu vasıfları da içinde barındırmaktadır. Sykes, bunu Doğuların tipik özellikleri olarak görür ve şöyle der:

Kişisel olarak ben Avrupalıların, Doğular hakkındaki genel ahlâki ölçütlerin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Bu husus kabul edilmedikçe onları anlamak için bir teşebbüse girişilmemelidir. Bunun anlamı şudur: Bir Doğulu; arkadaşlık, bağlılık, feragat, kendi inancına sahip olan kişilere duyulan kardeş sevgisi gibi kişisel meziyetlere sahip olmaya yeteneklidir; ama düşmana karşı merhameti ve genel meselelerde insafı yoktur. Bu bir noksanlık mıdır eğer bir noksanlık ise eğitim ve öğretimle giderilebilir mi, yoksa bu noksanlığa din veya irk mi sebep oluyor; bu soruların cevaplandırılması filozoflara ve bilim adamlarına bırakılmıdır (Sykes, 2000: 74).

Sykes'in yukarıda belirttiği hususlardan hareketle Kürt algısını iki başlık altında ele alıp incelemek mümkün olacaktır.

2.1. Olumlu Özellikleri Bakımından Kürtler

Sykes, 7500 mil süren yolculuğunda Lübnan'dan başlayarak Osmanlının doğu bölgelerinin hemen hemen her tarafını gezme şansı bulur ve burada sayısız aşiret, aşiret lideri, köylü, mola, ırgat, çoban, kervanla tanışma fırsatı bulur. Tanıştığı bu kimselerin tüm vasıflarını detaylı bir

² Yazarın güney ve kuzey ayırımı, Musul ve Kerkük hattının aşağısı ve yukarısı şeklindedir. Kuzey kısmı, Musul ve Kerkük dahil Doğu Anadolu'yu da içine alan kısmı ifade ederken güney ise Musul ve Kerkük hattının aşağısında yer alan bölgeleri kastetmektedir.

şekilde aktarır. Örneğin Sykes, Elbistan Amberderesi köyünde meskûn Alevi Sinemilî Kürtleriyle karşılaşınca onlardan övgüyle bahseder. Erkeklerin sakallarının olağanüstü uzun ve çocukların çok güzel olmasından bahseder. Ayrıca sekiz yaşında küçük bir kız çocuğu gördüğünü, kumral saçlarının uzun örgüler halinde topuklarına kadar uzandığını (2000: 80-81) söyleyerek oldukça ayrıntılı bilgi verir. Araplar ve Kürtleri kıyaslayarak onların farklı bir ekolde yetiştiklerini ve zorluklara karşı oldukça dirençli olduklarını söyler. Ayrıca onların hatalı tarafları olabileceğini; ama zor zamanlardaki soylu davranışlar sergileyerek herkesin onlara saygı duyduğunu aktarır (2000: 145). Bu anlamda Sykes'in Kürtlere ve aşiretlerine dair olumlu aktarımlarını şu başlıklar altında vermek mümkündür:

2.1.1. Becerikli Kimseler Olarak Kürtler

Sykes'in Kürtlerin olumlu özelliklerinden bahsederken onların becerikli bir ırk olduklarını dile getirir. Sykes, bu görüşünü Aşiret Mektebi'nde gördüğü Kürt çocukları ve karşılaştığı bazı aşiretler üzerinden Araplarla kıyaslayarak açıklar. Örneğin Aşiret Mektebi'nde gördüğü çocuklardan övgüyle bahseder. Ona göre Araplar, zeki ve çalışmaya hazırken Kürt çocuklar, yaratıcı yetenekleri bakımından akranlarından üstündür (2000: 203). Sykes, benzer bir düşüncüyü Hamavand aşireti mensupları için de söyler. Her ne kadar bu aşiretten bahsederken onların savaşçı, soyguncu, katil bir aşiret olarak ele alsada Hamavandlıların tarım alanındaki başarısından övgüyle bahseder:

Buralarda yaşayan Hamavandlı Kürtler özellikle tarım alanında çok çalışkan olup önemli ölçüde sulu tarım yapmaktadırlar. Bundan başka Haziran sonuna kadar vadi çok münbit otlaklara sahip olmaktadır. Koyunlar, etleri biraz kokulu da olsa birinci kalite Avustralya koyunlarına eşdeğerdir (Sykes, 2000: 166).

Sykes, karşılaştığı Baban Kürtleri için de benzer görüşleri dile getirir. Ona göre Baban Kürtleri, gelenekleri ve giysileriyle yerleşik dağlı Kürtlerden tamamen farklıdır. Ancak bu farklılık, sadece giyim ve geleneklerde olmayıp başka konularda da kendini gösterir. Sykes'e göre Baban Kürtleri, çiftçilikte beceriklidirler ve suyu tutma, biriktirme, akıtma, hendek açma hususundaki üstün yetenekleriyle köylerindeki her karış toprağı işleyebilmektedirler ve bunlar bu arazilerde arpa, mısır buğday, pirinç ve şahane tütün yetiştirirler (Sykes, 1908: 454). Sykes, Zebar aşiretinden bahsederken de neredeyse aynı övgüleri dile getirir:

1000 haneden oluşan bir aşirettir. Bu aşiret aynı zamanda neredeyse tamamı yerleşik olan ve Zebar Kürtleri olarak adlandırılan ve 30 köyü kapsayan bölgeden adını alır. Bu aşiretin mensupları becerikli çiftçi, iyi asma yetiştiricisi, iyi inşaatçı ve yabancılara karşı misafirperverdirler. Ancak kendi aralarında inanılmayacak derecede geçimsizdirler. Kendi liderleri, genelde etrafi çevrelenmiş küçük kaleler inşa ederler. Bu Kürtler, kendi alanları içerisinde gözü pek savaşçıdır. A bölümü no: 34'teki Barzan şeyhleri ile müzmin bir kan davası içindedirler (Sykes, 1908: 458).

Mark Sykes, Kürt aşiretleri arasında yaptığı gözlemlerinde aşiretler arasında kıyas yapmaktan geri durmaz. O, Revandûz'da yaşayan Şero aşiretini oldukça zeki bulurken Şervan Vadisi'nde yaşayan aşiretleri onlardan daha aşağı ve fakir olarak niteler (2000: 180). Têrkan aşiretine yönelik ise oldukça olumlu bir değerlendirme sunar. Ona göre Têrkan aşireti hem zengin hem de zeki

bir topluluktur. Aşiret üyelerinin, parlak renkli elbiselere olan düşkünlükleri ve görünüşleriyle dikkat çektiklerini belirtir. Sykes ayrıca, Têrkanlıların, bölgede yaşayan az sayıdaki Ermeni ile uyum içinde yaşadıklarını vurgular. Bu, aşiretin hoşgörülü ve sosyal ilişkilerde uyumlu bir yapıya sahip olduğunu gösterir:

650 haneden oluşurlar. Fırat ve Hani arasındaki yerleşik bir aşirettir. Zengin, akıllı ve parlak renkli elbiselere düşkündürler. Aralarında yaşayan az sayıdaki Ermenilerle uyumludurlar. Yerel Ermeniler (civardaki) kendilerini bölgedeki ırktan geldiklerini ve Ermeni ırkına ait olmadıklarını iddia ederler. Bu kanı, doğal olarak Ermeni papaz sınıfı ve Diyarbakır'daki kiliseye mensup olmayan halk bunu yalanlamıştır. Ancak ben, bu bilgiyi otoriter bir papaz ve bölgenin Hristiyan dini liderinden aldım (Sykes, 1908: 464).

Têrkanlıların arasındaki Ermenilere dair aktarılan bilgiler, yerel halkın kökenine yönelik farklı iddiaları içerse de Sykes, bu konuda bir Hristiyan liderin görüşlerine dayanarak açıklamalarda bulunur. Bu detay, Sykes'in gözlemlerinin yerel dinamikleri ve toplumsal yapıyı anlamaya yönelik çabalarını yansıtır. Têrkan aşiretine dair yaptığı olumlu yorumlar, onun Kürt toplumunun bazı unsurlarını diğerlerinden daha ileri ve uyumlu gördüğünü ortaya koyar. Bu değerlendirme, Têrkanlıların maddi refahları ve entelektüel kapasitelerinin yanı sıra, farklı gruplarla ilişkilerinde sergiledikleri hoşgörüyle de öne çıktıklarını göstermektedir.

Urfa ile Biricik arasında karşılaştığı Dınardî ve Berazî aşiretlerinden de bahsederken onları güzel sıfatlarla anar. Ona göre bu iki aşiret, çok güzel niteliklere sahiptir ve çalkantılı politikacılar, cesur savaşçılar, zengin çobanlar ve çalışkan çiftçilerdir. Sykes, Dınardî ve Berazî aşiretlerinin giyim olarak Araplardan etkilenmiş olsa da bu iki aşiretin saf Kürt olduğunu aktarır. Ona göre bu Kürtlerin enerjileri, doğru yöne çevrildiğinde bu iki aşiret, Kürtlerin ne kadar faydalı bir ekonomik varlık olduğunun mükemmel bir örneğidirler. Şu anda Suruç civarında 360 kadar müreffeh köy var ve bunlarda sadece birkaç yıl öncesine kadar çoğunlukla çadırlarda yaşayan insanlardır (Sykes, 1907b: 385). Benzer ifadeler Harran civarında karşılaştığı Kürtler için de söyler. Arap ve Kürtlerin karışık olarak yaşadığı birçok köyde pratikte hiçbir kabile örgütlenmesi ve liderlik geleneği yoktur. Ona göre buradaki Kürtler, Fellahin Arapları gibi savaşçı olmamalarına rağmen çok daha çalışkan ve azimlidirler (Sykes, 1907b: 385).

Sykes, Sincar'daki Êzidîler hakkında çok farklı bir bakış açısı sergiler. Onları, yaygın olumsuz algıların aksine, cesur, nazik ve çalışkan bir halk olarak tanımlar. Sykes, Êzidîlerin kökleşmiş bir özgürlük sevgisine sahip olduklarını vurgular ve bu halkı, baskılar altında bile dirençli bir şekilde yaşamaya devam eden bir topluluk olarak görür. Bununla birlikte Sykes, kendi gözlemlerine dayanarak bu olumlu izlenimlerin, halkın özelliklerini daha objektif bir şekilde değerlendirmeyi gerektirdiğini de kabul eder. Yezidilerin basmakalıp "şeytan taptığı" düşüncesini kendisi de paylaşırsa da Sykes, onları eşsiz ve erdemli bir topluluk olarak takdir eder (Sykes, 1907b: 388). Bu yorum, onun, çoğu zaman negatif bir şekilde tanımlanan bir halkı daha derinlemesine anlamaya çalıştığını gösterir:

Ertesi sabah bir kez daha Sincar'a doğru yola çıktık ve dört saatlik uzun bir yolculuktan sonra Sikeniyeye Geçidi'nin eteklerine ulaştık. Dağda yaşayan Yezidilerin çok ıftıraya uğrayan, acımasız bir baskı altında inleyen bir halk olduğunu hep anladım; cesur, nazik, çalışkan,

kökleşmiş bir özgürlük sevgisine ve diğer tüm ticari erdemlere sahip. Ancak deneyimlerim beni bu teoriye fazla güvenmeye cesaretlendirmiyor (Sykes, 1907b: 389).

Sykes, Kürtlerin elindeki silahlardan bahsederken bu silahları, özellikle de Martini marka tüfeklerin Kürt ustalar tarafından Süleymaniye'de üretildiğini, bunların orijinalleriyle ayırmanın mümkün olmadığını ve Hindistan'a kadar ihraç edildiğinden bahsederek Kürt silah ustalarının bu sanattaki becerilerini över (Sykes, 2000: 169). Ayrıca yazar, "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire" adlı makalesindeki C maddesinde yer alan Kürtlerden bahsederken onların çalışkan, becerikli, iyi taş ustası ve hayranlık uyandıracak derecede iyi asma yetiştiricileri olduğunu da söyler (Sykes, 1908: 469)

2.1.2. Kürt Kadınları

Sykes'in gözlemleri, Kürt kadınlarının toplumdaki rolü ve özgürlükleri hakkında derin bir bakış sunar. O, geçtiği yerlerde karşılaştığı Kürt kadınlarını sadece güzellikleriyle değil, aynı zamanda özgürlükleri, güçlü oluşları ve toplum içindeki saygınlıklarıyla da ele alıp incelemiştir. Ona göre Kürt kadınları, o dönemde çoğu toplumda kısıtlanan haklar ve rollerin ötesine geçerek hem fiziki hem de sosyal anlamda cesur ve bağımsız bir yaşam sürdürmektedir. Sykes, bunu somutlaştırmak için Kürt kadınlarını Arap kadınları ile kıyaslar. Sykes'in Kürt kadınlarını Arap kadınıyla karşılaştırarak yaptığı analiz, bu kadınların sahip olduğu güçlü karakteri ve toplumsal özgürlükleri vurgulayan önemli bir noktadır. Sykes, özellikle Behdinan ve Soran bölgesinde karşılaştığı Kürt kadınlarından övgüyle bahseder. Kürt kadınlarının güzelliğinden bahsederken yetiştiği dönemde kadın için mümkün olmayan özgürlüğün bu bölgenin kadınlarında olduğunu, Baban Kürtleri gibi bu sınıfın kadınlarının örtülü olmadığını ve oldukça iyi huylu (Sykes, 1908: 454) olduğunu söyler. Ayrıca o dönemde sadece erkeğe has bir durum olarak ele alınan silah kullanma ve ata binmenin de bu bölgenin kadınları arasında yaygın olduğunu aktarır:

Bu sınıftaki aşiretlerin önde gelen ailelerinin çoğu Mezopotamya'daki Arap kavimlerle evlenir. Buna rağmen, bu grubun kadınları dikkat çekici bir biçimde güzeldirler ve geniş özgürlük alanlarına sahiptirler. Kadınların çoğu erkekler kadar iyi ata binebilir ve atış yapabilirler; ancak tereyağı yapımı ve ev işleri dışında ağır iş yüklenmezler (Sykes, 1908: 454).

Sykes, Kürt kadınlarının sahip olduğu özgürlüğü, toplumsal normlar açısından "abartılı" olarak değerlendirir ve bu durumu Kilis'te karşılaştığı bir sahne üzerinden örnekler. Vadide yıkanan kadınları gördüğünde şaşkınlığını dile getirirken kadınların çıplaklıklarından dolayı herhangi bir utanç göstermemelerine dikkat çeker. Sykes'in bu gözlemi, Kürt kadınlarının özgürlük anlayışını kendi kültürel perspektifinden yorumlamasıyla sınırlıdır. Zira kadınların davranışlarını eleştirirken kendi kültürel normlarını bir ölçüt olarak kullanır:

Vadinin bir kıvrımından dönerken karşımıza birden bire derenin içinde her yaştan on-on iki kadar Kürt kadının yıkandığını görünce çok şaşırdım. Onları bu vaziyette olmalarından dolayı mazur görebilirim. Bu hanımların üzerinde gerçekten en ufak kumaş parçası bile yoktu. Ancak, hanımlar bizi görünce hiç şaşırmadılar ve bir utanç belirtisi göstermeden yıkanmaya devam ettiler (Sykes, 2000: 57).

Onun anlatımından erkek egemen Kürt toplumunda kadınların erkekler gibi rahat davrandığı

ve erkeklerden pek çekinmedikleri kolayca anlaşılmalıdır. Zira Sykes; Hamavand, Dizayî ve Herkî aşiretinin kadınlarından bahsederken öncelikle onların dillere destan bir güzelliğinin olduğunu dile getirir. Adana yöresinde göçebe olarak yaşayan Delikan aşiretinin kadınlarının ise oldukça alımlı olduğunu söyler (1908: 481). Ancak Sykes'i en çok şaşırtan Kürt kadınının erkekler gibi özgür olmasıdır. Sykes'a göre Dizayî aşiretin kadınları, çok güzel olup erkekler gibi mavi tülbent bağlarlar (1908: 455), Herkî aşiretinin kadınları ise hem çok cesur hem de erkeksidir (1908: 458). Sykes, benzer ifadeleri Arap-Kürt kırması olarak kabul ettiği Mehelmiler için de dile getirir. Mehelmî kadınlarının kırmızı bir giysi giydiklerini ve İslam'ın şartlarından bir olan örtüyü takmadıklarını, diğer bir deyişle örtünmediklerini söyler (1908: 473). Hatta Sykes, Cibran aşireti kadınlarının erkekler gibi saçlarını kazıttığından da bahseder (1908: 477).

Sykes, Kürt kadının bu tavrını kendini özgür kılmalarına bağlar. Ona göre Kürt kadını bu özgürlüğü, bir İngiliz kadınlarından pek de farklı değildir. Zira İngiliz kadını, kendini özgürleştirerek erkeklerden ayrı yaşama, yurt dışına çıkma, boş zamanlarını değerlendirme veya kocasına zorbalık yapma beceresine sahip olmuştur. Benzer bir beceri, Kürt kadınlarında da vardır. Sykes'e göre bu özgürleşmeyle birlikte başka yerlere göre çok daha katı ve daha yüksek bir ahlaki kural da ortaya çıkmıştır (1915: 342). Ancak Sykes'in savunduğu bu İngilizvari özgürlük anlayışı, Kürt kadınının özgür davranışlarıyla pek uyumlu olduğunu söylemek mümkün değildir.

Sykes'in Kürt kadını hakkındaki bu olumlu görüşleri, tüm Kürtler için geçerli olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Botan bölgesindeki dağlık alanda yaşayan Kürt kadınlar için aynı şeyi söylemez. Ona göre bu bölgedeki kadınlar, oldukça çirkin olup ağır işlerle meşgul olurlar. Kadınlar genellikle eşek, katır sürerler ve davranışlarında dengesizlik vardır (1908: 455).

2.1.3. Cesur Bir Millet Olarak Kürtler

Kürtleri konu alan birçok yabancı kaynağın övgüyle bahsettiği ve Kürt'ün doğasının bir parçası olan "cesaret", Sykes'in eserinde de mevzu bahis olur. Sykes, Kürt halkının cesaretini ve kahramanlık anlayışını, yalnızca halkın tarihiyle değil, günlük yaşamlarında gösterdikleri kahramanlıkla da derin bir hayranlıkla tasvir eder. Ehmedê Xanî'nin eserinde Kürtlerin cesaretini Rüstem gibi büyük kahramanlarla özdeşleştirmesi (Ehmedê Xanî, 2005: 168), bu halkın doğasında var olan cesur ruhu ortaya koyar. Sykes, bu cesaretin gerçek bir yansımasını ise Habur Nehri kıyısındaki Durnak'ta yaşadığı bir olayda gözlemler ve bunun karşısında adeta büyülenir. Bu olay, Sykes'in gözünde Kürtlerin cesaretlerinin ve zorluklarla nasıl başa çıktıklarının açık bir örneğidir. Ona göre Kürtlerin cesareti, bu zor coğrafyada ayakta kalmak için geliştirilen yaşam tarzının özüdür ve cesaret bu hayatın zorunlu bir sonucudur:

Nehri yürüyerek geçmek söz konusu olamazdı; ama bir şekilde yirmi iki at ve katırı bu delice akan nehrin öte yakasına geçirmek zorundaydık. Bu bana imkânsızmış gibi görünmekteydi; fakat bu sırada altı Kürt ve bir Yezidî ortaya çıkıverdi ve hayvanları karşı tarafa geçirebileceklerini söyledi. Tekliflerini kabul ettik ve bu adamlar, bize şimdiye kadar bir benzerini görmediğim bir maharet ve cesaret gösterisi sergilediler. Manzara bir boğa güreşinden bile daha fazla heyecanlıydı. Adamlardan biri çırılçıplak soyundu, atın üzerine atladı ve su beline gelinceye kadar atı nehre sürdü. Sonra at kaydı ve her ikisi de kaynayan çamurlu suların içinde kayboldu. Üç saniye sonra birkaç metre aşağıda tekrar göründüler. Atın başı

ve boynu, adamın omuzları önce belirdi. Azgın suyun içinde bir mantar gibi dönüyorlardı. Bağırıp çağıran katırcılar bile bir an için sus pus oldular. Sadece “Ya İbni Davut! Ya Hacı Muhammedi” diye bir şeyler mırıldanıyorlardı. Artık onlardan ümidimi kesmiştim ki ikisinin de karşı kıyıya çıkmak için Çabaladıklarını gördüm. Nihayet çıktılar. Adam hâlâ atın üzerindeydi. Böylece bu cesur adamlar, hayvanların hepsini, hiç kayıp vermeden birbiri ardı sıra karşıya geçirdiler. Bütün Türkiye ahalisinin sudan korktuğunun söylendiğini duymuştum. Bu lâfa inananları, suların kabardığı zaman Durnak'a getirip bu adamları göstermeli (Sykes, 2000: 131).

Mark Sykes, Aşiret Mektebi'ne yaptığı ziyaretten bahsederken orada karşılaştığı Arap, Kürt ve diğer milletlerin çocuklarından bahsedince bu milletleri yola gelmez kavimler olarak niteler. Ona göre bu kavimler, yola gelmez olsalar da korkusuzdurlar ve aynı zamanda yabancılardır da (2000: 203). Sykes, aynı tespitlerini aşiretleri anlatırken de sürdürür. Örneğin Hamavand aşiretinden bahsederken onların Baban Kürt aşiretlerinin en cesur, en kuvvetli, en cesaretli olarak tanıtır ve şöyle der:

Onlar gibi fevkalade ata binenler, mızrak süvarileri, becerikli nalbantlar, cesaretli hırsızlar, iyi çiftçilerin devlet görevinde yer almaları kendilerinin etkinliğini gösterir. 1878'de sadece mızrakla kuşanmış 600 Hamawand süvarisi Kafkaslara doğru ilerlemiş ve kendileriyle beraber çok sayıda çalıntı mal getirmişlerdir. Türk Hükümeti sonraki yıllarda bu aşireti bastırmak için çok uğraşmıştır; ancak bu aşiretin hala cesaret ve akıllılıklarıyla kadınları ise güzellikleriyle meşhurdur. Önceleri kendileri mızraklı süvariler olarak nam salmışlar fakat artık sadece tüfek ve hançer taşırlar (Sykes, 1908: 456).

Sykes'in “Mezopotamya'nın Kuzeyine Seyahatler” adlı makalesinde Sir Henry Trotter'in Kürtlere dair görüşlerine de yer verir. Trotter de Sykes gibi Kürtlerin cesaretinden, savaşçı kimliklerinden bahseder ve Batılı oryantalistlerin Kürtler hakkındaki olumsuz tespitlerine karşı çıkarak Kürtlerin cesur, sözünün eri, savaşçı bir topluluk olduklarından ve vatanları için canlarını kolaylıkla verdiklerinden bahseder ve bu yönleri ile onları İskoç klanlara benzetir:

O bölgelerde yirmi beş ila otuz yıl önce yaşadım. Son Türk-Rus savaşı sırasında Küçük Asya'daki Türk ordusuna bağlıydım ve ülkenin her yerinden gelen büyük bir Kürt birliğimiz vardı. Zaman zaman hem Kürtlerle hem de Araplarla çok ilişkilerim oldu ve bazı Kürt şefleriyle çok dost oldum. Bu gece Kürtler lehine söylenen birkaç sözü duyduğuma çok sevdim, çünkü genelde olumsuz ifadelerle anılıyorlar. Ülkeleri için savaştıkları için özellikle sempati duydum. Bunu biraz Arapların yaptığı gibi yaptılar ve yakın mesafeyi pek umursamadılar. Bu Kürtler çok çarpıcı arkadaşlar ve özellikle de aşiret Kürtleri bana eski İskoç aşiretlerini hatırlattı. Doğaları gereği çok feodaldirler ve eski İskoçyalıların klanlarının reisine saygı duymaları gibi şeflerine de saygı duyarlar. Bazı açılardan İskoçyalıların avantajına sahiplerdi. İkincisi, baskın seferlerine çıktıklarında daima yaya giderler (Sykes, 1909b: 396).

2.1.4. Kürtlerin Misafirperver Oluşları

Sykes'in Kürtler hakkında yaptığı gözlemler, onların misafirperverlik gibi köklü bir özelliğine de sıklıkla yer verir. Bu misafirperverlik, Kürtlerin doğasında var olan bir değer olarak Sykes'i büyük ölçüde etkilemiştir. Özellikle Van'dan Şengül'e giderken konakladığı Ernis köyü halkının içten konukseverliği, Sykes'in dikkatini çekmiştir (2013: 84). Sykes, bu deneyimini aktarırken

Kürtlerde misafirperverliğinin yalnızca bir gelenek olmadığını, aynı zamanda onların yaşam biçimlerinin bir parçası olduğunu vurgular. Bu gözlemler, Kürtlerin misafir ağırlama anlayışının derinliğini ve sıcaklığını gözler önüne serer. Benzer sözleri Karakilise’de karşılaştığı Kürt beyi için de söyler:

Karakilise, iyi inşa edilmiş evleri ve bu bölgede yetişen ağaçlarla medeniyet emareleri taşıyordu. Buradaki paşa oldukça etkileyici biriydi ve neredeyse tanıdığım en misafirperver insandı. Evinde bir odayı benim için temizletti, içine bir soba yerleştirdi ve aynı zamanda beni akşam yemeğine davet etti. Akşam yemeği harikaydı ve havyar, lezzetli yiyeceklerden sadece biriydi. Akşam yemeğimizi Türk usulü yedik. Yemekten önce likör brendi içerek ve zeytin yiyerek başladık (Sykes, 2013: 89).

Sykes’in bu anlattıkları münferit olmayıp Kilis’te karşılaştığı ve misafir olduğu diğer Kürtlerin de bu özelliklere sahip olduğundan bahseder. Sykes’e göre Kürtler, misafirlerini rahat ettirmek için ellerinden gelen her şeyi yaparlar. Sykes, aynı zamanda Kürtlerin bazı kimseler tarafından “kanca burunlu alçaklar” veya “gaddarlar” diye zikredildiğini; ancak bu tür yakıştırmaların onların iyi ev sahibi oluşlarını gölgelemez. Ona göre Kürtler, gelen herkesi konukseverlikleriyle, cömert olmalarıyla mutlu ettiğini söyler ve bu yönleriyle onları cömertlikleri ile nam salmış bedevilerden üstün tutar. Ona göre bedeviler, misafirperverlikleri çıkara dayalı olup misafir ettiği kimseden hoş olmayan bir şekilde karşılık beklerler (2000: 60).

Sykes, Süleymaniye’de misafir olduğu Abdurrahman Ağa’nın sadece kendisine karşı cömert olmadığını, kendileriyle beraber hayvanlarını da ağırladığından bahseder ve yirmi dört yük hayvanını da beslemek için ısrar ettiği söyler (2000: 169). Ancak Sykes, Kürtlerin bu misafirperverlik meselesini bazı yerlerde oldukça abarttıklarından da yakınır. Elbistan Amberderesi köyü Sinnaminli aşireti reisinin evinde konuk olurken ev sahibinin can sıkıcı ve tevazuyu aşan misafirperverliğinden biraz tiksindircesine bahseder:

Konaklayacağımız eve vardığımızda evin reisi, konukseverliğini göstermek için çizmelerimi çıkarmaya girişti. Bu işten vazgeçmesine ikna edemedim ve bu centilmenle tozluklarla sarılıp sarmalanmış botlarım ve mahmuzlarım arasında sonuçsuz bir mücadele başladı. Sonunda mahmuzla baş parmağı yarılmış, toka ile uğraşırken turnağı kırılmış bir halde ne olduğunu anlayamadan bu mücadeleden yenik çıktık ve bir köşeye çekilerek şaşkın bir halde ayaklarımıza bakmaya başladık. Eşyalarım geldiğinde onların indirilmesine yardım edince biraz rahatlayabildi (Sykes, 2000: 81).

2.1.5. Eşitlikçi, Hoşgörülü ve Adil Kimseler Olarak Kürtler

Sykes, Kürt toplumdaki sosyal yapıyı gözlemlerken özellikle sınıfsal farkların belirgin şekilde yokluğunu fark eder. Sykes, İngiltere’de soylular ile köylüler arasındaki derin uçurum, sosyal hiyerarşinin katı yapıları, halkın ve aristokrasinin birbirinden ne kadar uzak olduğundan bahsederek onu Kürt toplumuyla kıyaslar. Ona göre Kürt toplumunda bu tür katı sınıf farklılıkları gözlemlenmek neredeyse imkânsızdır. Sykes, iki toplum arasındaki bu farklılığa örnek olarak Süleymaniye’de bir Kürt ağasının oğluluyla hizmetkârları arasındaki ilişkiyi gösterir. O, bu eşitlikçi ve dostane yaklaşımı şaşkınlıkla anlatır. Ona göre ağa ve marabaları arasındaki bağ, sadece saygıya dayalı değil, aynı zamanda samimi bir dostlukla pekişmiştir. Bu durum, Sykes’in alışık olduğu

sınıf farklılıklarının ötesinde, karşılıklı güven ve dostluğa dayalı bir ilişki modelini gösterir. Bu, Kürt toplumunun farklı sınıflar arasındaki ilişkilerdeki eşitlikçi doğasını gözler önüne serer:

Aşiret mensuplarının ve hizmetkârların Ağa'nın oğluna karşı olan davranışları çok dikkatimi çekti. Bu davranışlarda derin bir saygı ve dostluk vardı; ama bunun de ötesinde yaşlı bir İngiliz köylü hizmetkârın efendisine olan bağlılığından daha başka bir şeyin varlığı hissediliyordu. Ağa'nın oğluyla hizmetkârları arasında asla istismar edilmeyen karşılıklı eşit bir dostluk bulunmaktaydı (Sykes, 2000: 169).

Sykes, benzer bir sahneyle Dizayî aşireti lideri İbrahim Ağa'nın misafiriye de karşılaşır ve bu manzara karşısında oldukça şaşırır. Zira ağanın misafirleri arasında bir yüzbaşı, kör bir dilenci, Hristiyan bir bakkal, bir memur ve bir kasap bulunmaktadır. Bu kimselerin statüleri birbirinden çok farklı olmasına rağmen ağanın evinde beraber oturabilmekte ve onun huzurunda bir koyun alışverişi yapabilmektedirler:

Doğuluların içinde mevcut olan gerçek eşitlik duygusunun bir örneğine ağanın beni kabülünde şahit oldum. Ağanın kendisi, askerî birliklere komuta eden yüzbaşı, kör bir dilenci, Hristiyan bir bakkal, bir telgraf memuru, bir kasap ağanın yanında oturup kahve içerken kasapla hizmetkârım bir koyun satın almak için pazarlık yaptılar (Sykes, 2000: 157)."

Sykes, bu eşitliğin sadece Kürtlerin ya da Müslümanların kendi içlerinde uyguladığı bir uygulama olmadığını, gayr-ı Müslimlere karşı da Kürtlerin bu eşitliği gözettiğini aktarır. Bir Ermeni ayakkabı tamircisinin bir ağanın sofrasına davet etmesinin ve ona sığınma sağlamanın olağanüstü bir şey olduğuna inanır. Ancak Batı'nın hâkim zihniyetinden hareketle bunun şu an Avrupa'da ölü bir geleneğe dönüşen şövalyelik ruhunun bir tezahürü gibi aktarır:

Öyle zannediyorum ki sınıfsal ön yargılar, ikinci sınıf insan düşüncesini dışladığı sürece soylu ve güzel olan Batı'nın ölü şövalyelik düşüncesinden arta kalmıştır. Asya Türkiye'sinin hiçbir yerinde ikinci sınıf bir insan yoktur. Hiyerarşinin doruk noktasına ulaştığı zamanlarda bile bir Kürt veya Türk ağanın bir Ermeni ayakkabı tamircisini sofrasına davet etmesi ve ona evinde sığınma sağlması olağanüstü bir şey olarak görülmez. İşte burada biz Avrupalılar Doğu'nun önünde saygıyla eğilmeliyiz. Zira bir yüzyıl süren ihtilâlden ve öfkeden ve çene çalmadan ve kabul edilen yasalardan sonra gerçek eşitliğe ve kardeşliğe bir Kürt Ağası kadar bile yakın değiliz (Sykes, 2000: 169-170).

2.1.6. Olumlu Bir Figür olarak Aşiret Liderleri

Sykes, gezilerinde karşılaştığı Kürt aşiret liderlerinden de bahseder. Bazen bu kimselerin kötü, hırsız, soyguncu kimseler olarak nitelerken bazen de onları soylu, cömert, sözünün eri, yardımsever, adil kimseler olarak anlatır. Bazen de onların hem olumlu hem de olumsuz özelliklerini beraber verir. Bu anlamda kendisinden hem olumlu hem de olumsuz bahsettiği kimselerden Patnos'ta mukim olan Haydaran aşiretinin lideri Hasan Paşa'dır. Hasan Paşa'dan "kötü ünlü" olarak bahseden Sykes, onun padişaha olan hizmetlerini de alaya alır ve ona tugay komutanlığı verilmiş olmasını anlamaz. Ancak onun Kürtler arasında inanılmaz etkisi olduğunu da dile getirmekten geri durmaz. Sykes, her ne kadar Hasan Paşa'dan olumsuz bahsetse de konağında gördüğü misafirperverlik ve oğulları onu derinden etkiler (2013: 85-86).

Zaxo'da karşılaştığı Yusuf Ağa hakkında konuşurken tamamen olumlu bir portre çizer ve onu

mevkili bir İngiliz mülk sahibi, bir feodal baron ve bir hükümet yetkilisi arasında bir şey olarak tanımlar (2000: 132). Çemçemal'in ağası Hamid Reşid Haydar'dan bahsederken Sykes, onu çok soylu, mümtaz ve konuksever bir ağa olarak tarif eder:

Ağa'nın evi, malı mülkü çok olan ama muhtemelen parası olmayan biri için doğru dürüst bir bina değildi. Konuşmamız pek ilgi çekici olmadı ve bir kimsenin ağa hakkında söyleyebileceği tek şey onun saygıdeğer olduğuydu. Ama bana göre yeni sorumluluklarından dolayı biraz korkuyordu; zira komutan paşa üzerine fazla düşüyor; onu övüyor ve ona iltifat ediyordu. Paşa, ağayı kendi aşiretinden devşirilen zaptiyelerin başına geçirerek zaptiye başı yapmış ve bölgesinden onu sorumlu kılmıştı. Bu, çok usta bir politikaydı ve Hamavandlıları, kendileri ile bir çatışmaya girmeden zapturapt altına almıştı (Sykes, 2000: 165-166).

Sykes, Karacadağ'da mukim olan Milli aşiretini ve onun lideri İbrahim Paşa'ya da konuk olur. Açıkça belirtmese de İbrahim Paşa'dan oldukça etkilenmiştir ve onun Kürtler arasında ve devlet nezdinde saygın bir yerinin olduğunu, diğer aşiretlerin aksine gayr-ı Müslimleri kollayıp koruduğunu söyler:

İbrahim Paşa, Millilerin reisidir ve 30'dan fazla çadırı olmamasına rağmen 2000'den fazla insana hükmetmiştir. İkincisi, zengin olduğu için değil, sadece Millilerin başı olduğundan Malatya'daki bütün Kızılbaşlar tarafından büyük saygı ve hürmetle anılmış. Üçüncüsü; yanında destek olmaksızın Dersim'in içinden geçerek seyahat edebilen tek yabancısıdır. Dördüncü olarak Şemsikiler onu kendi sembolik reisi olarak görürler. Beşincisi; Anadolu'daki izole köyler ve Erzincan bölgesindeki insanlar, onu ataerkil reisleri olarak kabul ederler. Şimdiki neden ise en ilginç olanı; çünkü bahsettiğimiz Kürtler, Aleviler, Zazalar ve İbrahim Paşa'nın da mensup olduğu geleneksel Müslümanlığa bağlıdır. İbrahim Paşanın bu bölgedeki etkisi ne politiktir ne de dinidir; ancak kilometrelerce öteden binlerce Kürt ailevi tartışmalar hakkında onun fikrine başvurur ve genelde de onun görüşünü sonsöz olarak kabul ederler (Sykes, 1908: 469).

Sykes, Kikan aşireti hakkında pek olumlu şeyler söylemese de ilk ağaları Abdurrahman için oldukça güzel şeyler söyler. Ona göre Abdurrahman Ağa; okumuş, kültürlü biriymi ve Habur kıyısında kurulmuş olan tarihî şehirlerini güzelleştirmek ve onu ilerletmek için güzel fikirleri vardı ve bunun için de yoğun bir çaba içine girişmiştir. Tarihe düşkün olup oldukça fazla okuma yapmıştır (1908: 473).

Sykes, Mahmur'da karşılaştığı ve kendisine konuk olduğu Dizayî aşireti ağası İbrahim Ağa'dan da saygıyla bahseder. Sykes'in aktardığına göre aşiret içindeki bütün anlaşmazlıkların kendisi tarafından çözülmektedir ve ağanın hukukî yetkilerinin hükümet memurlarının önüne gitmeden önce evlenme ve boşanmadan ceza davalarına kadar geniş bir alanı kapsamaktadır (2000: 156).

Sykes, konuk olduğu İbrahim Paşa ile olan sohbetlerini de aktarır. Özelde Milli aşireti özelde de Kürt aşiretleri hakkında sohbetlerde bulunur. İbrahim Paşa'nın Sünni bir Müslüman olmasına rağmen Alevî ve Êzidî Kürtlere yönelik olumlu bir tutum içinde olduğu ve onları kendi aşiretlerinden pek de ayrı görmediğini söyler. Özellikle Kürtler arasında "şeytana tapanlar" şeklinde kriminalize edilen ve dışlanan Sincar'ın Êzidî Kürtlere karşı da bir antipatisinin veya önyargısının olmadığını, Arap Ceys aşiretine karşı da saygılı olduğunu ve özellikle on binden fazla Hristiyan'ı katliamlardan koruyarak onları himayesine aldığından ve bunları Viranşehir'e yerleştirdiğinden bahseder (1915: 324)

2.2. Olumsuz Özellikleri Bakımından Kürtler ve Kürt Aşiretleri

Sykes, eserlerinde Kürtlerden olumlu bahsettiği kadar olumsuz bir şekilde de bahseder. Seyahatinde karşılaştığı bazı Kürtleri ve liderlerini çok tahkir edici ifadelerle tanımlar. Ona göre bazı bölgedeki Kürtler, geri kalmış zavallı kimseler olup cahil, hırsız, yağmacı, savaşçı, zalim, yobaz, barbar kimselerdir. Abartıyı severler ve hiç olmamış şeyleri de varmış gibi yansıtırlar. Ancak Sykes, bütün bu özelliklerine rağmen onları yönetmek kolaydır, der. Sykes'in Kürtlere yüklediği bu olumsuzlukları şu başlıklar altında sıralamak mümkündür:

2.2.1. Saf Olmaları Hasebiyle Yönetilmelerinin Kolay Olması

Sykes, her ne kadar Ortadoğu'da uzun süre kalmış, oradaki halklarla sıkı bir bağ kurmuş olsa da o tipik bir Batılıdır ve Batı'nın hâkim formasyonundan bu milletlere bakar. Çünkü akılcı Batı'nın duygusal Doğuyu anlaması biraz zordur. Bu yüzden Sykes, genelde Doğu toplumlarını özelde de Kürtleri anlatırken bu hâkim zihniyetin penceresinden tespitlerde bulunur. Ona göre Doğular, terbiyeli olmalarına rağmen gülüşleri ve konuşmaları kabadır. İçinde biraz mizah biraz aile meseleleri olan ve bir cin tarafından çok zengin yapılan fakir insanlara ait peri masallarını dinlemeyi çok severler. Bu yüzden de bu insanları yönetmek oldukça kolaydır. Bu yönetimi, bir emperyal sömürünün parçası olarak değil de bir tür sefaletten kurtarma olarak ele alan Sykes, Doğu toplumlarının bütün hatalarının cahillikten veya ihmalden kaynaklandığına inanır. Ancak gerçekte Doğu, Avrupalı ve Amerikalı kapitalistlerin önünde bir av haline geldiğini de söylemekten geri durmaz. Ona göre bu emperyal güçler, kendi cebini doldurmak ve imparatorluk kurucusu unvanını kazanmak uğruna Doğularını, köle durumuna düşürecektir (2000: 8).

Sykes, Doğuların bu kadar kolay idare ediliyor olabilmelerini onların aşırı derecede kaderci olmalarına bağlar. Başlarına gelen her şeyi kaderin bir cilvesi olarak kabul ettiklerinden isyan etme gibi bir şey düşünmezler. Sykes, Kürtler ve Türklerin kaderci kişilikleri ve iktidara karşı kayıtsız şartsız tabiiyetlerini Darend'e de karşılaştığı manzara karşısında da dile getirir:

Köprüler sanki devamlı aynı yerde duruyor olmaktan bıkmış gibi ayakları üzerinde yana kayılır ve kendilerini çılgın suya koyuverirler. Bataklıklar ve çamur deryaları, hiç beklenmedik yerlerde -valinin kabul odasında, kışlaların temelinde, kahvelerin tabanında ve fırıncının fırınının içinde- ortaya çıkıverir. Lâkin bütün bu olanlara rağmen hiç kimse halinden şikâyetçi değildir. Vali, raporlarını odanın ortasındaki su birikintisinin üzerinden kâtipi kendisine fırlatıp atarken bile vakarla divanında oturur; kahvehanelerde dedikodu ve çene çalma azalmaz zira müşteriler masaların üzerlerine tüneyerek işe devam eder; askerler bir gece öncesi bir koğuşun çöküp arkadaşlarından onunun ölmesinden o kadar üzgün görünmezler; tüccarlar kervanlarının iki üç hafta gecikmesinden dolayı kendilerini üzüntüye kaptırmazlar. Hiç kimse bir şaşkınlık belirtisi göstermez, hiç kimse durumu düzeltmek için bir şey yapmaz, her şey olağanmış gibi karşılanır ve devam eder (Sykes, 2000: 93).

Sykes, bu durumu Avrupalı ve Doğulu halkların tutumlarını karşılaştırmak suretiyle izah eder. Ona göre İngiliz halkı, olumsuz bir durum karşısında şikâyet eder, hükümete tepki gösterir ve çözüm arayışına girerken Doğulu halklar, hem kendi çabalarını ortaya koymaz hem de hükümetin herhangi bir girişiminden memnuniyet duymazlar. Sykes, bu durumu Hindistan'daki veba salgını örneğiyle açıklar. Hindistan hükümeti, veba ve diğer salgınlara karşı önlemler alıp tedavi uygula-

mak istediğinde halkın, isyan tehdidinde bulunacak kadar tepki gösterdiğini belirtir. Doğuluların, kendileri için alınan önlemlerden hoşlanmadığını, refahları ile ilgilenilmesini istemediklerini ve baskılara tevekkülle tahammül ettiklerini vurgular. Ancak kendi iyilikleri için bile olsa özel yaşamlarına müdahale edilmesinden rahatsızlık duyarlar. Sykes'e göre Doğuluların bu aşırı kadercî ve vurdumduymaz tavrı, onların yönetilmesini kolaylaştırmaktadır. Bu durum, emperyalistlerin ilgisini ve iştahını artıran bir unsurdur. Sykes, bu özelliklerin Doğulu toplumların sosyal yapılarında kökleşmiş olduğunu ima ederek, yönetilmelerindeki bu pasif duruşun, dış müdahalelere zemin hazırladığını savunur (Sykes, 2000: 93).

2.2.2. Zalim, Yabani, Kan Dökücü Kimseler Olarak Kürtler

Sykes, Kürtleri genel olarak kaba yapılı, sivri sarıklı, yağmacı, savaşçı bir topluluk olarak tanımlar (2000: 127). Neredeyse birçok Kürt aşireti için benzer ifadeleri kullanmaktan çekinmez. Örneğin Diyarbakır ve çevresindeki aşiretlerden bahsederken onları oldukça kötü ifadelerle anlatma yolunu seçer. Kendisi, eserinde dile getirdiği üzere önceki seyyahların yaptığını yapar ve Kürtler hakkında edindiği olumsuz izlenimleri tüm Kürtlere mal eder ve Kürtleri bir nefret objesiymişçesine tarif eder. Ancak tüm bu toptancı yaklaşıma rağmen onların iyi huylarının da olması gerektiğini da ekler. Ona göre bunun sebebi, onların Bizans hâkimiyeti zamanında onların bölgenin hâkimi olmalarıdır:

Bu aşiretler farklı, ayırt edilebilir; uzun, kalıplı, çirkin yüzlü ve görmemiş davranışları olan bir insan tipine sahiptir. Birçok seyyah onlardan aldıkları izlenimi tüm Kürtlere genellemiştir. İdeal göçebedirler ve savaş, çiftçilik konularında eksiktirler. İlk bakışta, aptal, zalim, sadakatsiz, kavgacı ve açgözlü görünürler. Ancak görünüşte belli olmayan iyi yönleri de olmalı; çünkü daha önce Bizans yönetiminin hâkimiyeti altındaki bölgenin hâkimi durumundadırlar (Sykes, 1908: 475-476).

Sykes, bu tür nitelermelere karşılaştığı olaylar nedeniyle başvurur. Örneğin Cizre'de karşılaştığı Tahar Ağa'nın tutumu onu hayrete düşürür. O, Tahir Ağa'nın zalimliği ve şakacılığı üzerinden bu tür fiillerin Kürtlere has bir özellik olduğunu söyler (2000: 129). Sykes, Süleymaniye'den Şırnak'a dönerken Köysancak'a uğrar ve buradaki Kürtler hakkında bilgi verirken "Kasabanın sakinleri, zekâdan ve görgüden yoksun Kürtlerden olup ilgi ve dikkat çekici bir tarafları yoktu." diyerek oldukça aşağılayıcı bir ifade kullanır (2000: 173). Sykes, Ranya Hükümet Konağı'nda karşılaştığı Kürt ağa ve adamları hakkında benzer şeyleri söyler:

Odanın öbür ucunda isminin telâffuzu zor olan bir seksen beş boyunda, iri kıyım, bir eli hançerinin üzerinde duran ağa oturmaktaydı. Etrafında çapraz fişeklerini kuşanmış ellerinde Martini tüfekleri, adamları çömelmiş, 'sırıtarak bize bakıyordu. Kırcıl sakallı adamlar, kancaca burunlu adamlar, garip kıyafetli adamlar, şahin başlı adamlar, sert çeneli adamlar, çirkin adamlar, uzun adamlar, kısa adamlar; ağanın bütün adamları en iyi tavırlarını takınmış, hükümete karşı dost bir tutum içinde, yüzlerinde Kürtlerin yalnızken büründükleri iyi tabiatlı bir hainlik görüntüsü, hepsi oradaydı (Sykes, 2000: 174).

Sykes, aşiret mensubu olmayan Dersim Zazalarından bahsederken de onların zalim ve gaddar olmadıkları halde anarşist bir tutum içinde olduklarını ve insan hayatına neredeyse hiç önem vermediklerini söyler. Ona göre onlar, en canavar topluluk olup hiçbir dine tabi değillerdir. Bu

insanların ne kadar basit ve gelişmemiş olduklarına dair örnek verecek olursak daha önceden bu topluluk içinde olup sonradan dini bütün birer Müslüman olan ve orduda hizmet veren kişiler geçmişlerini utançla hatırlamaktadırlar. Sykes, onları Bilh'tekilere benzeterek Zazaların ilkel dağlı ırktan geldiğini söyleyerek onları ağır ifadelerle itham eder (1908: 468).

Sykes, Kuzey Mezopotamya'da karşılaştığı Kürtlerden bahsederken onları Kürtlerin en kötü grubu olarak tanımlar. Ona göre bu Kürtler, bütün Kürdistan'ın süprütüleri ve ayak takımıdır. Düzenbaz, hırsız, başıboşurlar ve herkese kabadayılık yaparlar; kurtarılacak bir erdemleri yoktur; ayrıca zalim, korkak ve berduşturlar. Irksal hassasiyetleri pek yoktur, çingene ve diğer alt göçebe aşiretlerle evlenip karışmışlardır (1908: 453). Sykes, Sincar Kürtlerinden bahsederken onlar için de "vahşi" ifadesini kullanmaktan çekinmez ve bu bölgede yaptığı yolculuğunun oldukça kaygılı geçtiğini söyler (Sykes, 1907b: 390). Kullandığı bu "vahşilik" vurgusu, Karakeçi aşireti için de yapılır. Ona göre bu aşiretin oldukça kötü bir unvanı olup vahşi yabani ve ifade edilemeyecek şekilde pistirler. Sykes, Karakeçi aşiretinin bu özelliklerinden dolayı yabancı seyyahların Kürtler hakkında olumsuz kanaate vardığını söyler. Sykes, benzer ifadeleri Milan aşiretinin alt kolu olan Zilanlar için de kullanır ve onları rezil ve bayağı bir ırk olarak niteleyerek garip, berbat bir çehreye sahip, kaba barbar insanlar olduğunu aktarır (1908: 471-472).

Sykes'in Kürtler hakkındaki genellemeleri, oryantalist bir bakış açısını yansıtır. Oryantalizm, Doğu toplumlarını Batı'nın önyargıları ve üstünlük algısıyla değerlendirme eğilimidir. Sykes; Kürtlerin vahşilik, zalimlik ve aşağılık gibi özelliklere sahip olduğunu iddia ederken, bu tutumu yalnızca belirli bir aşiret bağlamında değil, tüm Kürtleri kapsayacak şekilde genişletir. Bu genellemeyi, diğer Batılı seyyahların yöntemlerini örnek alarak yapar ve Kürtleri bir bütün olarak homojenleştirip olumsuz bir çerçeveye oturtur. Ancak, bu tür bir yaklaşım, hem öznel hem de tehlikeli bir söylemdir.

Sykes, diğer Batılı seyyahların, Kürtlerin olumlu özelliklerini görmezden geldiğini ve genellemelerle onları kötülediğini eleştirir. Ancak, kendisi de aynı önyargılı yöntemi benimser. Karacadağ'ın kuzey yamaçlarındaki Kürtleri "en düşük tip" olarak tanımlaması ve onları korkak, pis ve zalim olarak nitelendirmesi, Kürt toplumunu stereotiplerle değerlendirmenin bir örneğidir. Ayrıca, belirli bir bölgedeki Kürtler üzerinden genelleme yaparak tüm topluluğu bu olumsuz algılar altında birleştirir. Sykes, Van Gölü'nün kuzeyindeki Kürtlerin bu genellemelerden ayrı tutulması gerektiğini ifade etse de bu yaklaşım oryantalist önyargılı ve indirgemeci doğasından kurtulamaz. Böylece, hem eleştirdiği hem de uyguladığı bu yaklaşım, oryantalist Batılı söylem üzerindeki etkisini açıkça ortaya koyar:

Genel özelliklerine göz attıktan sonra şimdi Kürtleri ayrıntılı olarak incelemeye geçebiliriz. Karacadağ'ın kuzey yamaçları boyunca, en düşük tip ve tanımdaki aşiretsel ve aşiret dışı Kürtlerden, göçebelere ve yarı göçebelere oluşan bir topluluğa sahibiz. Hepsi alçakça korkak, pis, zalim ve görünüşe göre aylaktırlar. Korkarım ki birçok gezgin, özellikle bu iğrenç insanlardan hareketle genelleme yaparak -aslında Van Gölü'nün kuzeyindeki Kürtler gibileri istisna- tüm Kürtleri kınamıştır (Sykes, 1907b: 384).

2.2.3. Milli Bilinçten Yoksun Olmaları

"Milli bilinç"; bir ulusun kültürel, tarihi ve sosyal değerlerine dayalı olarak bireylerin sahip

olduğu ortak bilinç ve kimlik anlayışını ifade eder. Bu kavram, bireylerin kendi uluslarına ait özellikleri, değerleri ve geçmişleriyle bağlantı kurmalarını sağlar. Milli bilinç, ulusun birliği ve dayanışması açısından önemlidir ve genellikle ulusal kimlik, milliyetçilik ve toplumsal aidiyet ile ilişkilendirilir. Ulusal tarihin, geleneklerin ve kültürel mirasın bireylerin düşünce yapısını şekillendirmede oynadığı rolü vurgular. Sykes, Kürtlere dair olumsuz anlatımlarından biri de onların milli bir bilinçten yoksun olmalarıdır. Milli hassasiyetin eksikliği birlik ve beraberliğin önünde bir engel olduğu gibi kendisiyle kendi halkına karşı yapılacak eylemlere karşı sessiz kalmayı ya da tarafı olmayı doğurduğundan Sykes, Mêrgasor Dara Tû'da karşılaştığı bir olayı üzerinden bunu aktarır. Sykes'e göre Şeyh Sadık ve adamları isyan etmiştir. Devlet bunlarla çatışma halindeyken Kürtler, Şeyh Sadık ve adamlarına destek vermek yerine devlet tarafına geçerek isyanın bastırılmasına yardım etmiştir:

Burada üç kişilik bir müfreze gördük. Yanlarında pek çok boş kovan vardı. Ne olduğunu sorduk. Gülerek, sekiz gün önce altmış mevcutlu bir birlikle bu köye geldiklerini, Şeyh Sadık'ın adamlarından on yedi Kürt'ü bir korugana sürüp kuşattıklarını, ikisini öldürüp birini yaralayıp diğerlerini esir aldıklarını, kendilerinin hiç zayıf vermediğini anlattılar. Düşmanın altı Wurnzel bir Mavzer ve dört Burdan tüfeği ve altı martini ile silahlanmış (olduğunu söylediler). Olay çok karakteristikti ve askerlerin övünmeyen tavırları hoştu. Şervan Kürtleri bu olaya çok sevinmişler ve askerlere yardım etmişlerdi (Sykes, 2000: 180).

Sykes, Şeyhdodanlı aşireti Kürtlerinden bahsederken de onlar hakkında bilgi edinmekte yaşadığı zorluğa değinir. Bunun sebebi olarak da bu aşiretin kendi aşiretlerini tanıma ve geleneklerini benimseme hususunda isteksiz olmalarına bağlar (1908: 464). Mezopotamya'nın kuzeyinde yer alan aşiretlerden bahsederken de bu aşiretlerin ırksal hassasiyetlerinin olmadığını söyler (1908: 453). Ancak Sykes'in aktarımlarından anladığımız kadarıyla bu durum tüm Kürt aşiretleri için geçerli değildir. Nitekim Caff aşiretinden bahsederken bu aşiretin liderleri diğer Kürt aşiretlerinin aksine birbirlerine ihanet etmemeleriyle meşhur olduğunu ve bu nedenle de sayıca kalabalık ve özgür olduklarını söylemekten geri durmaz (1908: 454).

Sykes'in anlatımlarından anlaşıldığı kadarıyla milli bir bilinçten yoksun olan Kürtlerin zalimliği ve zorbalığı başkalarına karşı değildir. Onların etrafını saran milletler, Kürtlere karşı zorbalık yapıp mallarını yağmalarken Kürtlerin zorbalığı yine Kürtleredir. Sykes, bunu bizzat Akre halkından dinler ve geçtikleri köylerin Kürtlerin elinden çektiklerinden dolayı şikâyet edip durduklarını söyler (2000: 142). Benzer bir durumun Tur Abidin bölgesi için de söz konusu olduğunu aktarır. Onun anlatımına göre Tur Abidin halkı son yıllarda birbirlerini mezhep gözetmeksizin öldürmeye başlamış, öldürmekle yetinmeyerek birbirlerinin mallarını en acımasız şekilde yakıp yok etmektedirler; dolayısıyla ova ile Midyat arasında köyler azalmış ve daha keskin örnekler ortaya çıkana kadar bu fesat devam edeceğe benziyor (Sykes, 1907b: 387).

2.2.4. Geri Kalmış Cahil Bir Halk Olarak Kürtler

Kürtleri geri kalmış, cahil ve entelektüel tartışmalara uzak bir topluluk olarak tanımlarken onları küçümseyen ve stereotiplerle şekillendirilmiş bir bakış açısı sergiler. Oryantalizm bağlamında bu tür genellemeler, özelde Kürtleri genelde ise Doğu toplumlarını homojenleştirerek

olumsuz kalıplara sıkıştırır. Sykes, Kürtlerin entelektüel konulara mesafeli olduğunu belirtse de onları “Şarklı” kavramından ziyade “Batılı kafa yapısına” yakın görerek söyleminde bir çelişkiye düşer. Bu, Kürtlere dair indirgemeci yaklaşımını sürdürürken aynı zamanda önyargılarla karışık bir çifte standart içerir. Ona göre cehalet içinde yüzen bir millet olup okuryazar kimselere karşı tutumları da oldukça üzücüdür. Bir konudaki felsefi tartışmalara mesafeli oldukları gibi entelektüel tartışmalar onlar için dayanılmaz bir işkence gibi gelir:

Saf Kürtler dünyanın en ahmak ve geri kalmış insanlarıdır. Maddi konulardan uzak durduğunuz müddetçe bu insanların okur-yazar birine karşı olan tutumları oldukça üzücüdür. Bir konu hakkındaki felsefi söylemlere oldukça gönülsüzdürler ve entelektüel bir tartışmaya tanık olmak onlar için dayanılmaz bir işkencedir. Ancak bana göre Kürtler, Doğululara yakıştırılan “Şarklı” tabirinin zıddı olarak “Batılı kafa yapısı” olarak yakıştırılan tabire daha yakındırlar (Sykes, 1907a: 252).

Sykes'in Kürtlere yönelik ifadeleri, önyargılarla şekillenmiş bir küçümsemeyi yansıtır. Ona göre Kürtler, yalnızca ahlaki veya entelektüel açıdan değil, aynı zamanda yaşam koşulları bakımından da geri kalmış bir topluluktur. Sykes, Kürtleri “ilkel” olarak tanımlarken, onların yaşam alanlarını ve kültürlerini aşağılama eğilimi gösterir. Sinçar'daki bir Kürt köyü için yaptığı betimlemede, köy halkını “hastalıklı, fakir, açgözlü ve yarım akıllı” olarak nitelendirerek bu topluluğu insanlık dışı bir şekilde resmeder:

Köy halkının etrafına yerleştiği bu çukur, yılların mide bulandırıcı bir çürüme kokusunu, pisliğini, çöpünü biriktirmiştir. Bu sığınakları evleri olarak adlandıran sefil zavallılar, ırklarının en ilkeleridir ve bu topluluk, hastalıklı, fakir, açgözlü ve neredeyse yarım akıllı olacak kadar düşük zihinsel kapasiteye sahipler (Sykes, 1907b: 388).

Sykes'in bu yaklaşımı, Kürtleri homojen bir biçimde olumsuz özelliklerle kategorize eden indirgemeci bir bakış açısına dayanır. Köy halkının yaşam şartlarını eleştirirken bu koşulların sosyo-ekonomik nedenlerini göz ardı eder ve durumu bireylerin ya da ırkın niteliklerine bağlar. Böylece Sykes'in söylemi, yalnızca Kürtler hakkında önyargıları pekiştirmekle kalmaz, aynı zamanda Doğu toplumlarını Batı'nın üstünlük algısıyla değerlendiren bir zihniyeti de ortaya koyar.

Sykes, Dersim'de yaşayan Kürtlerin ilkel bir hayat yaşadıklarını ve göçebe olduklarını aktarır. Ancak asıl ilkel yaşama dair anlatımı, Bitlis-Van arasında yaptığı seyahatte uğradığı köylerde gördü manzaralar karşısında görülür. Bir Avrupalı olarak Kürtlerin yaşadığı hayatı oldukça ilkel kabul eder. Bu yüzden Tatvan'dan bahsederken oradan “Yüz kişilik pis bir köy olan Tatvan'a vardık (Sykes, 2013: 72)” şeklinde bahseder. Van yolunda uğradığı başka bir köyden de bahsederken Kürt evlerinin ilkelliği ve onların bu ilkel evdeki yaşamından uzun uzun şu şekilde söz eder:

Köye vardığımızda ilk defa bir Kürt evine girdim; sonradan da başka Kürt evleri gördüm. Şimdi yeri gelmişken bu evleri biraz tarif edebilirim. Genel olarak baktığınızda bir Kürt evi, bir tüneli çevreleyen taş yığınlarının görüntüsüne sahiptir. Attan indikten sonra atınız tünelin içine alınır ve size de takip etmeniz gerektiği işaret edilir. İçeri girince kalın tatlı bir koku burnunuza saldırır; öyle bir koku ki, bazen de bu kötü havalandırılmış inek tezeği veya ahır kokusuyla birleşir. Çok az aydınlatılmış pasajda yolunuzu hislerinize güvenerek bulmanız gerekir; çünkü her adımda etraf daha da karanlık bir hal alır ki, koridor birden sağa kıvrılıp büyük boş bir salona çıkana kadar. Bu salonda koku artık dayanılmaz hale gelir. Odadaki

tek ışık çatının çok az altından oyulmuş kare şeklindeki küçük bir boşluktan geliyordu. Bu delik, aynı zamanda bazen bir parça camla kaplı olmasına rağmen havalandırma işlevini de üstleniyordu. Eğer camlar, böyle kapalıysa ben, açılmasını sağlıyordum. Tabi eğer hasar oluyorsa bunun ücretini de ödüyordum. Kış ya da yaz fark etmez böyle bir evde geceyi geçirmeyi düşünen yolculara tavsiyem onların da benim yaptığım gibi delikteki camı çıkartmalarındır. Odaya ayak basar basmaz pislik dolu havuzlarla karşılaşılıyor, hatta odaya bağlanmış olan inek veya atlara çarpıyorsunuz. Oda karanlık da olsa uzak bir köşede bakınca dörtlü bir postermiş gibi duran kolonlar görüyorsunuz ve yaklaşıncaya onların oturmak için yapılmış duvara yaslı kanepeler gibi bir şeyler olduğunu anlıyorsunuz. Oturma alanının da bulunduğu yerden biraz yükseltilmiş bu yerde genellikle bir soba ya da ateş bulunuyordu ve bu da odayı öyle dumanlı bir hale getiriyordu ki göz gözü göremez hale getiriyordu (Sykes, 2013: 76-77).

Sykes, Van'daki evleri ise bir çamur yığımına benzetir. Bu ilkel yaşamın sebebini Van'da çıkan büyük kıyıma bağlar. Ona göre bu kıyım esnasında Van'ın tüm güzel evleri yerle bir edilmiş ve geriye bu çamur yığınları kalmıştır (2013: 81). Sykes, Kilis'te karşılaştığı bazı yarı göçebe aşiretlerden bahsederken de onların hala ilkel bir yaşam sürdürdüklerini söyler:

Bütün ırkların daha önce geçmiş olduğu bir safhada buradaki insanları yaşıyor görmek şaşırtıcıdır. Bu, evlerin icat edildiği; ama insanın içindeki göçerlik içgüdüünün halâ canlı olduğu safhadır. Delikanlıda meskenler, çadırlardan izler taşır, duvarlar çamurla sıvanmış taşır, çalı çırpıdan yapılmış çatılar, direklerle desteklenmiştir. Odalar, birbirlerinden kaba perdelerle ayrılmıştır. Ocak yoktur, zemin çıplak ve düzeltilmemiştir (Sykes, 2000: 60-61).

Sykes, bu geri kalmışlık ve cehaleti Mardin'den Deyr'e giderken yol üstüne dökülen taşları gördüğünde de dile getirir ve bu durum karşısında Doğulu zihniyetini çok sert bir şekilde eleştirir. Ona göre Doğulu kafası, her şeyi tersinden yapmaya ve inatla yanlışı savunmaya kurgulanmıştır. Onlar, bir aracı amacına uygun olarak kullanmak yerine başka amaçlar için kullanır ve siz onları uyardığınızda da inatla yaptığı şeyin doğru olduğunu savunur. Sykes, bunu gündelik eşyaları örnek vererek açıklar

Mesela bir Doğulunun eline bir "Slade-Wallace" küreği (bir kazma, bir çekiç ve bir de kısa saplı kürekte oluşur) verseniz; kuvvetle muhtemeldir ki, kazmayı maşa olarak, çekici silah olarak ve sapı kısa olan küreği de kahve servisinde tepsi olarak kullanacaktır. Tutup da küreğin o şekilde tepsi olarak kullanılmayacağını, aslında yağmur yağdığı zaman toprağı eşelemek için yapıldığını söyleseniz, nefret dolu gülümseyerek size o iş için kullandığı yeni odununu gösterecektir. Giyinmesi için ona bir manto verirsiniz, ya tersinden giyer, ya yürüyüşte kullanmak için kollarını keser ya da sadece vücuda giyilen kısmından şemsiye yapar. (Sykes, 2013: 39).

Sykes'ın bu tespiti, modern bir Batılı'nın öteki kabul ettiği kimseye üstten bakışının bir tezahürüdür de. Zira geri kalmışlık ve yoksulluk içinde yaşayan dönemin Kürtlerin ihtiyaç dahilinde ve ayakta kalmak için her şeyden faydalandığı şeklinde de yorumlanabilir. Sykes, Sincar'da karşılaştığı Êzidiler için de benzer ifadeler kullanarak onların geri kalmış olduğunu söyler. Ancak onun bu tespiti, kendi içinde küçümseyici ve dışlayıcı bir ifadeyi de taşır. Zira Sykes, onları "lanet bir ırk" olarak nitelendirerek Êzidilerin geri kalmış ve kötü bir yaşam sürdürdüğünü vurgular. Kamptaki yaşam koşullarını betimlerken çadırların yapısını basit ve ilkel olarak tanımlar; bu da onların

yaşam tarzını aşağılayıcı bir tutumla ele aldığını gösterir. Sykes'in ifadeleri, Êzidilere yönelik önyargılarla doludur ve bu topluluğun sosyo-ekonomik ya da tarihsel bağlamını göz ardı eder. Bu yaklaşım, yalnızca bir halkı değil, aynı zamanda farklılıkları aşağılama eğilimini temsil eder:

Ben yanımdaki memurun nefretine rağmen kampa doğru sürdüm. Kamptaki tüm erkekler uzaktaydı, sadece kadınlar ve çocuklar kalmıştı. Onlar lanet bir ırktandılar ve denildiği kadar da kötü görünüyorlardı. Çadırlarıysa oldukça tuhaftı, etrafları sap ve kamıştan örtülerle çevrelenmişti ve çatıları da siyah bedevi kumaşından yapılmıştı (Sykes, 2013: 62).

2.2.5. Savaşçı Karaktere Sahip Olmaları Bağlamında Kürtler

Kürtleri ele alan neredeyse tüm kaynaklar, onların savaşçı bir ırk olduğunu, savaşmaktan büyük bir zevk aldıklarını ve bu yüzden de savaşın onlar için günlük yaşamın bir parçası olduğunu yazar. Mark Sykes da Kürtlerin bu yönüne temas edenlerdendir. O, Kürt aşiretlerinden bahsederken sık sık onların savaşçı kimliklerine göndermede bulunur. Hatta aşiretleri tanıtırken tanımlamayı savaşçı yönleri üzerinde kurar. Örneğin Dodikan aşiretinden bahsederken onların kötü süvariler olduğunu; ancak çok iyi yüzücü ve savaşçı olduklarını söyler (1908: 455). Ancak Sykes'e göre savaş, sadece insanların karakterlerinin bir parçası değildir. Bizzat yaşamın ta kendisidir Kürdistan'da. Ona göre baharın gelmesiyle beraber tüm Cezire savaş alanı haline gelir. Bunun sebebi halkın cahil ya da açgözlü olması değil, savaşın bir eğlence olarak görülmesinden ileri gelir:

Mart ve nisan aylarında kuzey, güney, doğu ve batı, tüm Cezire, savaş halindedir; halkların geri kafalı olması, açgözlü olması veya vahşi olması nedeniyle değil; ama çok eğlenceli olduğu için. Yılın baharında, çimenler bereketli, develer gür, koyunlar semiz, atlar hızlıyken, komşunuzun otlaklarına akın etmekten daha iyi bir spor olabilir mi? Yirmi saatlik bir yolculuk, bazılarında çılginca bir akın. Korumasız deve sürüleri ve eve doğru övünge bir uçuş ya da belki de 500 genç kanın olduğu tepeler ve vadiler üzerinde otuz yıllık bir savaş; Bağırmaq, bağırmaq, mızrak sallamak, eyerden ateş etmek, at ayağını kaçırdığında boynunun üzerinden takla atmak ve toza gömülmek, eylem çok yaklaştığında teslim olmak veya kaçmak mı? (Sykes, 1915: 302).

Sykes, Wezna'daki Kürt aşiretlerini hakkında bilgi verirken onları Baban Kürtleri üzerinden anlatır. Ona göre bu aşiretler, Baban Kürtleri gibi sürekli birbirleriyle çatışma içerisindedirler. Erkekler sürekli hançer ve silah taşıyan aktif birer savaşçı ve avcıdırlar. Her bir köy merkezinde ya da yakınlarında küçük, çifte burçlu gözetleme binasına ya da savaş sırasında insanların barındığı yontma taşlarla örülmüş bir kaleye sahiptir. Aşiretler arasındaki savaşlar genelde oldukça kanlıdır ve her 20 kişiden 6 ya da 7'sinin öldürülmesi olağandır (Sykes, 1908: 454).

Sykes, Şêxbizinî aşiretinden bahsederken de onların acımasız, gürültücü ve savaşmayı oldukça seven bir aşiret olduğunu söyler. Ona göre bu aşiret, hırsızlıkları ve atı iyi sürmeleriyle meşhurdurlar. Aynı zamanda Sykes, bu savaşma ruhunun onlara Martini-Henry marka tüfeği yapabilecek motivasyonu sağladığını da aktarır (1908: 455). Sykes; Mamxor, Pencinan, Hamavand, Acu, Mengor, Zebar, Barzan aşiretlerinden de bahsederken onların da silahlı ve savaşçı bir aşiret olduğu, komşu köylere baskınlar yaptığından bahseder. Sykes, makalesinin A bölümündeki aşiretleri ele alırken bu aşiretlerin aynı zamanda kana susamış, kinci, arkadan vuran kişilik özellikleri de gösterdiğini söyleyerek savaşçılığın Kürt aşiretinin temel yaşam şekli olduğunu vurgular

(1908: 451-486). Ancak Sykes, bu aşiretler arasında Hamavandlılara özel bir parantez açar. Sykes, Hamavand ve Kafroşî (Kafroshi) aşiretlerini ele avuca sığmaz, gözü pek aşiretler olarak tanımlar ve bu iki aşiretin Kurgayi'yi kendi aralarında böldüğünü söyler (2000: 165). Başka bir yerde ise Hamavand Kürtlerini savaşçı ve eşkıya olarak tanımlar. Ona göre devlet, aldığı sert kararlarla bu aşireti uysallaştırabilmiştir. Sykes, aşiretler arası çekişmelerden de bahseder. Ona göre Hamavandlar, onların akrabaları olan Cafflar ve diğer aşiretler arasında didişmeler devam etmektedir (2000: 165).

Kürtlerin bu savaşçı kimlikleri, onların kendi aralarında sürekli çatışmalarına neden olduğu gibi uzun süren kan davalarına da yol açtığını söyler. Örneğin yazar, Zebar aşiretinden bahsederken Barzan şeyhleri ile müzmin bir kan davası içinde olduğu notunu da düşürür. Yine Miran aşireti hakkında bilgi verirken bu aşiretin Goyan aşiretiyle aralarında müzmin bir kan davası olduğunu da aktarır (1908: 459-460).

Sykes, Kürtlerin savaşçı kimliklerinden bahsederken onların ellerinde değişik türden silahları da bulunduğunu ve bunları büyük bir maharetle kullandıklarından da söz eder:

Zaho'dan itibaren kuyruktan dolma tüfekler, onları almaya yetecek kadar parası olanların veya çalmayı becerebileceklerin ellerinde görülmeye başlanır. Martini'ler, Snider'ler ve Burdan'lar en çok bulunanlardır. Her çapta mermi bulmak mümkündür. Bir keresinde bir çobanın elinde İngiliz yapımı Lee-Metford Mark II marka bir tüfek görmüştüm (Sykes, 2000: 132).

Bu savaşçı karakter, kendisiyle beraber silahı sevme ve onu kutsamayı da getirir. Sykes'e göre neredeyse tüm Kürtler, silahlı durumdadır ve herkesin elinde bir silah bulunmaktadır. Sykes, bunu yol üstüne aşiretlere dair izlenimlerinde aktarır. Zaxo'dan geçerken yol boyunca rast geldiği hemen her kişinin etkili Martini tüfekleri ile silahlandığını ve fişeklikler kuşandığını gördüğünü söyler. Bu şekilde silahlı on altı kişilik bir gruba rastladığını; ama barışçı bir şekilde davranıp taciz etmediklerini de aktarır. O, bunun sebebini aşiretler arasındaki ihtilâflara bağlar. Ona göre dağlarda yaşayan göçebe Kürtler için hayat, Bedeviler ve Mezopotamyalı Kürtler için asla bir kır gezintisi değildir; zira dağlı Kürtler gizlenmeyi iz sürmeyi ve gerilla savaşını Boerler veya her hangi bir sömürge halkı kadar iyi bilmektedirler (2000: 135).

Sykes'e göre Kürtlerin savaşçı kimlikleri coğrafyalarla bir bütünlük oluşturur. Oldukça çetin ve gerilla savaşına uygun bir coğrafyaya hâkim olan Kürtler için her türden silahın büyük bir değeri vardır. Sykes, önceki seyahatinin aksine bu sefer, Kürtlerin elindeki silahların daha da modernleştiğini ve neredeyse her Kürt'ün elinde bir Martini tüfek olduğunu aktarır:

Gerilla savaşına böylesine uygun bir arazide her silahlı insanın askeri bir değeri vardır ve geçen her sene, bir istilâyı daha da zorlaştırmaktadır. Geçen savaşta çok az Kürt'ün çakaralmaz bir tüfeği vardı, bir toplu tabanca ise hazine değerindeydi. Şimdilerde aşiretlerin her ferdi bir Martini tüfeğe sahiptir, cephane boldur ve tüfeğini bir dereceye kadar etkili bir şekilde kullanmaktadır (Sykes, 2000: 169).

Sykes, silahın nasıl tedarik edildiğini ve üretim sürecini de aktarır. Onun anlatımına göre Kürtler arasında silâh endüstrisinin tarihi 1877 yılına kadar gider. O yıl Hamavandlar Kafkaslara bir baskın düzenlemiş ve bir Rus silah deposunu ele geçirerek geri dönmüşler. Rus tüfeklerinin me-

kanizmaların kurmak zordur. Süleymaniyeli silah ustaları, bu mekanizma tertibatını değiştirmek istemişler; ama yaptıkları her mekanizma yerinden fırlayarak tüfeği kullananın yüzünü yaralamış. Sonunda Martini tüfeklerini mekanizmalarını taklit etmekten başka çare bulamamışlar (2000: 169).

Kürtlerin elindeki bu silahlar, kendilerine büyük bir özgüven verdiği gibi hükümetin uygulamalarına karşı sık sık isyan etmelerine de neden olmaktadır. Sykes, Herkilerin devlete karşı isyan ederek hükümet kuvvetleri ile çatıştıklarını ve bu çatışmada reisleri Hacı Ağa'nın öldürüldüğünü, düşmanın Zibar bölgesini terk ederek Amedya ile Akra arasındaki bir bölgeye çekildiklerini bildirir (2000: 142). Ayrıca Tini'de Kürt köylülerin vergi memurlarından nasıl rahatsız olup Martini ve kılıçlarını çektiğini ve vergi memurlarını köyden kovduklarını da kaydeder (2000: 135).

Sykes'i en çok etkileyen ise Kürtlerin yediden yetmişe savaşmaya karşı olan tutkularıdır. Mahmur'da bir köyde misafirken tanık olduğu olay, onun bu tutkuyu yakinen müşahade etmesini sağlar:

Bu asil ve ilham verici tefekkürüm, avluda uyuklayan Kürtlerin bağırsıkları ve uzaktan gelen silah sesleri ile kesildi. Çok kısa bir zamanda bütün köy ayağa kalktı. Zaptiyelerden beşi fişeklerini kaptılar ve koşup gittiler. Kürtler de çıplak atlara atlayıp koşturdular. Her erkeğin elinde Martini tüfekler inanılmaz bir çabuklukla görüldü. Kadınlar keskin çığlıklarla evlerin damlarına üşüştiler ve bu karışıklık içinde köye saldırmak üzere olduğunu öğrendim. Beni en fazla etkileyen husus çatışmaya girmek için herkesin gösterdiği heves oldu. Dokuz on yaşındaki çocuklar bile ileri atıldı, kadınlar erkekleri teşvik etti hatta bir kaçı onlarla beraber gitti (Sykes, 2000: 157).

Sykes'e göre Kürtler sadece savaş zamanında silahla haşır neşir olmazlar. Silah, onlar için hayatın bir parçası olup savaşta da mutlulukta da hemen silahlarına sarılıp sağa sola ateş etmektedirler. Ona göre ateş açmanın yegâne sebebi, Kürtlerin kulağına her zaman hoş gelen silah sesini duymaktır. Bu garip ve tehlikeli alışkanlık geceleri, gündüzden daha fazla uygulanmaktadır. Bunun da gayesi, evlerin silahlı ve yiğit adamlar tarafından korunduğunu ve her tehlikenin göze alındığını hırsızlara duyurmaktır (2000: 169).

Sykes, Evliya Celebi'nin Bitlis Hanlığı'nda şahit olduğu ve övgüyle bahsettiği güy u çevgan oyununa benzeyen cirit oyunundan da bahseder. At üstünde oynanan, çeviklik ve kıvraklık isteyen bu oyun, aynı zamanda bir savaş talimidir. Sykes, Kürtlerin bu oyunu bu kadar başarılı olmalarını onların savaş sanatına olan yatkınlığına bağlar:

Muhaftızlarımız sonra bir çeşit cirit oynamaya başladılar; fakat ciridi öyle bir hüner ve el çabukluğu ile oynuyorlardı ki bir benzerini o güne kadar görmemiştim. Otuz metre mesafeden tüfek veya tabancalarını mermilerin birbirinin kulağının dibinden geçecek şekilde kullanmaları takdir edilecek bir şeydi ama asıl at binişleri ve atın üzerinde sağa veya sola dönerek tüfeklerini ateşlemeleri olağanüstü ve bindirilmiş piyadenin yeteneğinden şüphe duyanları ikna edecek mükemmellikteydi. Hamavandlılar, Doğulularda çok az görünen savaş sanatında ne kadar üstün olduklarını, batı metotlarını uygulayan Çerkezleri hatırlatarak sergilediler. Bir süvari olarak teçhizatları çok akılcıydı. El altındaki fişekleri askı kayışsız tüfekleri ve tabancalar donanımlarını tamamlıyordu (Sykes, 2000: 167).

Sykes, Kürtlerin bu kadar savaşçı bir karaktere sahip olmalarını asi ruhlu bir millet olmalarına

bağlar. Onları, diğer milletlerle kıyaslar ve bu milletlere göre daha yabancı olduğu ve bu yüzden de asi olduklarını söyler. Sykes, Humus'tan Rastan'a giderken gördüğü yol ve yolun basit; ama etkili bir sistemle bakımının hükümet tarafından yapılmasına şaşırır. Bu şaşkınlık, orada yaşayan milletler ile diğer milletleri kıyaslamasına neden olur. Ona göre Halep, Fırat vadisi, Suriye ve hatta Bağdat'la Kerkük arasındaki bölge gibi halkı yumuşak başlı olan yerlerde bu tarz yol çalışmalarının tatbiki tavsiye olunur. Ancak Sykes, Kürdistan'ı yabancı bir bölge olarak kabul eder ve Kürdistan ve onun gibi diğer yabancı bölgelerde böyle bir düzenlemenin sadece isyana teşviye sebep olacağını aktarır. Sykes, bunları aktarırken Osmanlı imparatorluğu sınırları içindeki diğer milletler hakkında da tespitlerde bulunur. Ona göre Mısırlılar, doğuştan köle ruhuna sahipken Fellâhlar, yönetilmesi kolay insanlardır (2000: 38).

2.2.6. Abartıyı Seven Bir Topluluk Olarak Kürtler

Mark Sykes'in eserlerinde Kürtlere dair bahsettiği olumsuz özelliklerden biri de onların abartıyı sevdiğidir. Ancak o, bu özelliğin sadece Kürtlere has bir durum olmadığını, tüm Doğu topluluklarının söze abartı kattıklarını söyler. Sykes, bu kanaate Bağdat ve Deyrezor arasında karşılaştığı bir katırcının yolun tehlikesinden bahsederken yol üzerinde yaşayan ve onun gibi beş yüz cesur adamı tek başına soyabilecek bir Kürt'ten bahsederken bu kimseyi anlatırkenki üslubundan ulaşır. Bu söyleme inanmayan Sykes, Doğuların da en az Giritliler kadar yalancı olduğunu söyleyerek (Sykes, 2013: 47-48) abartı ve yalanın Kürtlerde bir karakter özelliği olduğunu belirtir.

Sykes, Kürtlerin genelde yiğitliklerini anlatırken bunu abartmaktan hoşlandıklarını söyler ve bu ifadesini Hamavandlıların savaş hikâyelerini anlatırkenki tavırları üzerinden dile getirir. Ona göre bir Hamavandlı bir savaş hikâyesi anlatırken kendisinin veya bir yoldaşının kahramanlığını azımsamaz. Sykes, “*Bir Kürt olmak belki de yüksekten atan bir kimse olmaktır; fakat bir korkak olmak da değildir. Portekizliler gibi onların da ‘savaştan hoşlandıkları günler’ vardır* (2000: 166).” diyerek Kürtlerin bu abartılı anlatımlarının onların korkak oldukları anlamına gelemeyeceğini ve onların savaştan gerçekten büyük bir zevk aldıklarını söyler.

2.2.7. Yol Kesen, Yağmacı Kimseler Olarak Kürtler

Sykes, eserlerinde Kürtlerden bahsederken genelde olumlu ifadeler kullansa da onlara dair bazı anlatımları oldukça olumsuzdur. Bu olumsuzluklardan biri ise Kürtler içinde yol kesen, hırsızlık yapan, insanların malını mülkünü yağmalayan bazı aşiretlerin varlığıdır.³ Gerçi yol kesme, hırsızlık, eşkıyalık, Osmanlı topraklarında yüzyıllardır devam eden genel bir asayiş sorunudur. Bu eylemler, her ne kadar bir sorun gibi görünse de bazı aşiretlerin yaşam ve geçim tarzıdır. Sykes, bir Batılı olarak bu tarz bir yaşama pek yabancı olmasa da 20. yüzyılda Batı toplumlarının oluşturdukları güçlü merkezi otorite ve asayişi sağlayacak güçlü polis birlikleri, bu tür faaliyetleri bireysel baza indirgemıştır. Ancak Doğu'da aşiretler gibi geleneksel sosyal topluluklar devam ettiğinden hırsızlık, yağma, yol kesme gibi eylemler kolektif bir yapı arz etmektedir. Sykes'in biraz

3 Yağma, ğaret, eşkıyalık olgusu hakkında daha fazla bilgi için bakınız: Mela Mehmûde Bayezidi. (2012). *Adat û Rusûmatnameê Ekradiye*, Çapa 2, İstanbul: Weşanên Nûbihar; Üner, M. E. (2009). *Aşiret, Eşkiya ve Devlet*. İstanbul: Yalın Yayınları.; Gümüş, E. (2019). *Devlet ve Asi -18. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Diyarbekiri'nde Eşkıyalık*- Ankara: İlahiyat Yayınları; Ekinci, M. R. (2021). *Mir-i Aşiretten Eşkıyalığa: Aşiret Hanedan Üyelerinin Makbulden Madunlaşma Sürecine Bakış 1800-1855*. Nubihar Akademi, 4(16), 143-168.

da garipsediği bu tür eylemlerin kolektif yapılmış olmasıdır. O, Diyarbakır ve civarında geçerken karşılaştığı kırma Araplara nazaran Kürtleri daha nitelikli bir halk olarak görmesine rağmen Kürtler arasında hırsızlığın yaygın olmasına şaşırır ve onların “soyguncu olarak nam salmış” kimseler olduğunu söyler:

İki katlı binalar bu yörede yaygın değildir. Sakinleri saf Kürt'tür; tenleri Dehlikanlılardan daha esmerdir; ama vücut yapıları aynıdır. Kıyafetleri farklıdır. Dizlerine kadar inen bir gömleğin üzerine mavi renkli bir cepken giyerler. Çorapları yünden örülmüş ve güzeldir; sarıkları yüksektir. Her ne kadar bu insanlar; soyguncu oldukları, nazik ve konuksever olmadıkları hakkında kötü bir şöhrete sahipse de terk ettiğimiz bölgedeki perişan halka nazaran üstün bir ırka rastlamak insanı sevindiriyor (Sykes, 2000: 115).

Sykes'in soygunculuk ve hırsızlığa dair anlatımları sadece Diyarbakır'la sınırlı değildir. O, soygun ve yağmadan bahsederken Amedya halkına ayrı bir yer açar. Ona göre buranın yerli soy-luları, bu özelliği ile meşhurdur (2000: 133). Süleymaniye'de yaşayan Caff, Hamavend ve diğer aşiretler için de benzer şeyleri söyler. Ona göre şehirde düzenlenen bir panayır sonrası, bu aşiretler arasında kavga çıkmış; çıkan olaylarda bıçaklar silahlar çekilmiş ve dükkânlarla evler yağmalanmıştır. Bunun üzerine hükümet şehirde panayır düzenlemeyi yasaklamıştır (2000: 169).

Sykes, hırsızlığı Kürtler arasında olağan bir durum olarak görür (2000: 170). Özellikle yarı-göçebe aşiretler arasında hırsızlık ve yağmanın gündelik yaşamın bir parçasıymış gibi algılandığını aktarır. Yazar, “*The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire*” adlı makalesinde A grubundaki, yani Wezna bölgesindeki yarı-göçebe aşiretleri “çok katı, hırsız, kana susamış ve alçak” şeklinde tanımlar (Sykes, 1908: 455). Yine bu gruba dâhil olan Sincar/Şengal bölgesindeki aşiretlerden de bahsederken benzer ifadeler kullanır. Burada “tuhaf görünümlü bir yaratık”ın zorla haraç almaya çalıştığını aktarır (Sykes, 1907b: 390-391).

Sykes, Xurmatu yolculuğundaki izlenimlerinde de Kürtlerin bela çıkardıklarını ve büyük bir İran kervanını gasp edip on altı adamı öldürdüklerini ve iki yüz de at çaldıklarını aktarır (2013: 54). Sykes, Kilis civarında da benzer bir yol kesme vakasına şahit olur. Biri Arap, biri Kürt iki soyguncu, yolda bir Kürt'ü soymaya çalıştığını bu kişinin ellerinden kaçarak kendilerine sığındığını yazar:

Yemek sırasında yanımızdan küçük ve cahil bir Kürt geçip bizim daha sonra gideceğimiz yoldan ilerleyip gözden kayboldu. Az sonra çığıllıklarla koşarak geri döndüğüne şahit olduk ve bizimle beraber olan görevliye iki kötü adamın yolun aşağısında onu soymaya kalkıştıklarını anlattı. Bunu duyar duymaz atlarımıza binip hızla yolun sonuna doğru gittik ve az önceki Kürt de yanımızdaydı. Bahsedilen iki adama ki bunlardan bir tanesi Kürt diğeri Suriyeliydi, rastlayana kadar yolumuza devam ettik. (Sykes, 2013: 23).

Sykes'in kervanı Sincar'da soyulma riskiyle karşı karşıya kalır. Onun anlatımına göre geçide girdikten kısa bir süre sonra beyaz giysili, tüfekli dört adam, bir anda ortaya çıkıp silahlarını sallar. Ancak uzak bir tepedeki yaşlı bir adam, çığılık atarak anlamadığı bir dilden onlarla konuştuktan sonra bu dört kişi uzaklaşır. Sykes, bunu bir hile olduğunu ve az ilerde bunun tekrarlandığını, adamların vahşi görünümlü kabadayılar olduğu ve gözlerinde hayvan gaddarlığının aşağılayıcı bir ifade olduğunu söyler. Bu durum karşısında korkan Sykes, “şeytanın yavrularının yuvası” olarak

tanımladığı Sincar'a gitme hususunda tereddüt yaşar (Sykes 1907b: 389)

Sykes, Akre yolculuğunda uğradığı bir köyün daha önce Herkî aşireti tarafından yağmalanmış olmasından dolayı köylülerin onları gördüğünde çok korktuğunu ve bu yüzden de kadın ve çocukların ağaçlık alana kaçıp saklandığını, erkeklerinse mevzilere girip silahlarını onlara doğrulttuğunu yazar. Uğradıkları bu köyün halkının yarısı Keldânî, yarısı Kürt olduğunu aktarır (2000: 143).

Sykes, Kürt aşiretlerini tasnif ettiği "The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire" adlı makalesinde aşiretler hakkında bilgi verirken bunlardan birçoğunun hırsız, yağmacı, yolkesici olduklarını yazar. Onun bu tasnifinden anlaşıldığı kadarıyla *Hamawand*, *Gerdî*, *Tîyan*, *Mamadan*, *Dersim aşiretleri*, *Millîler*, *Zilan*, *Şêxbizîni*, *Doskî*, gibi aşiretler, hırsızlık ve yağmayla nam salmıştır. Özellikle Millî aşireti lideri İbrahim'in kervanları ve Diyarbakırlı tüccarları yağmaladığından hükümetin onu yakalayıp altı aşiret reisiyle beraber Sivas'a sürgün ettiğini bildirir (1915: 366).

Sykes'in bahsettiği hırsızlık ve yol kesme, sadece bir bölge ile sınırlı değildir. Hozat'a karşılaştığı bir katırcıyla sohbetinde katırcı hiç çekinmeden "eskiden soyguncu olduğunu, ancak şimdi tevbe edip katırcılıkla geçimini sağladığını" aktarır. Ancak ona göre bütün bu olumsuz özelliklere rağmen Kürtlerin karakterinde konukseverlik ve cömertlik belirgin özelliklerdir (Sykes, 1907a: 252)

2.2.8. Sykes İçin Bir Nefret Objesi Olarak Kıрма Kürtler

Mark Sykes, Urfa ve Besni arasında yaşayan ve "kıрма ırk" olarak adlandırdığı topluluğa yönelik oldukça olumsuz bir bakış açısı sergilemektedir. Sykes, bu insanları Türklerden, Kürtlerden ve Araplardan ayrı tutarak onları fiziksel ve kültürel olarak aşağılamaktadır. Bu topluluğu betimlerken "kısa boylu, dişleri sararmış avareler" gibi ifadeler kullanarak küçümseyici ve dışlayıcı bir tutum takınır. Sykes'e göre bu insanlar, yaşadıkları bereketli toprakları bile kötü şekilde kullanmakta, yaşam alanlarını "ahırdan farksız" kılmakta ve yabancılara kaba davranmaktadır. Bu değerlendirmelerde Sykes'in üstenci bakışı ve önyargıları açıkça görülmektedir. Fiziksel görünüşlerinden yaşam tarzlarına kadar her yönüyle bu topluluğu "rezil", "aylak" ve "pis" olarak nitelendirirken diğer bazı grupları daha asil ve üstün olarak tanımlaması bunun bariz bir yansımasıdır. O, yalnızca bir halkın yaşam koşullarını eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda onları bütünüyle aşağılayan ve onlara değer biçen bir tavır sergiler. Sykes'in bu ırkı; Türklerden, Araplardan ve Kürtlerden ayrı tutarak onların "kıрма" ya da "karma ırk" olduğunu vurgulaması, dönemin ırk temelli düşünce yapısının bir yansımasıdır. Sykes, bu halkı şu şekilde tarif eder:

Yakışıklı, sağlam yapılı, sakallı dağlılarla, kendine Kürt diyen ve Besmi ile Urfa arasında yaşayan kısa boylu, dişleri sararmış avareler arasındaki farklılık dikkat çekicidir. Öncekiler gösterişli, konuksever, vakur, çalışkan ve sakin kişilerdir. Ötekiler ise gürlütlü, bodur, hastalıklı, rezil ve aylak kimselerdir. Evleri ahırdan başka bir şey değildir. Bereketli toprakları çok kötü işlenmiştir, tavırları kötü ve pislikleri iğrençtir. Bir yabancıya hoş ve nazik bir şekilde bakacaklarına onlara kaba bir şekilde muamele ederler ve bahşiş için yaygara koparırlar. Tenleri, Mısırlılar kadar koyudur ve fiziki görünüşleri berbattır. Bu insanlar, diğer bir karma ırkı, güzel Beladi Arap kanı da taşıyan insanları hatırlatır (Sykes, 2000: 112).

Sykes, Arapları ve Kürtleri Beladi Araplarından üstün tutar. Ona göre bu Araplar, Kürtler ve Türklerle karışmalar bile ortaya güzel bir ırk çıkmaz. Bu halkın Malatya, Urfa ve Diyarbakır arasında yaşadığını aktarır. Ona göre bu bozulma Besni'de başlar ve Fal'da kendini daha da kötü hissettirir:

Beladi Arapları, her ne kadar mükemmel insanlarsa da ne Kürtlerle ve ne de Türklerle karıştırıldıklarında güzel bir kırma ırk meydana getirirler. Bu gerçek, Malatya ile Urfa arasında gezen ve oradan Diyarbakır'a geçen biri tarafından kolaylıkla görülür. Bu bozulma Besni'de başlar ve Fal'da, evler giderek kötüleşir. İnsanlar pistir ve Arap etkisi dış görünüşte kefiye ile kendini göstermeye başlar. Fal'dan öteye doğru bozulma gittikçe artar ve daha fark edilir bir hale gelir (Sykes, 2000: 112).

Sykes, Urfa'da gördüğü bu halkın giyim kuşamının da değiştiğini Araplara özgü entari ve cübbe giydiklerini, kefiye bağladıklarını, ten renklerinin de koyulaştığını söyler. Ona göre bu karma ırk; lisanda Türk, bazı olumsuz davranışlarıyla Kürt ve aylaklıkta da Araplara benzemektedir (2000: 112). Sykes'e göre bu kırma ırktaki Türk unsuru, Harran'a doğru yok olmaya başlar. Yerini Arap-Kürt kırması kötü bir ırka bırakır. Bu insanlar, yılın yarısını berbat çadırlarda diğer yarısını arı kovanı şeklindeki viranelerde geçirirler. Bunlar Güney Afrika'daki en pis zenci kulübelerinden daha sefildirler. Bu kasvetli görünüş hakiki bir insan çöp tenekesi olan Deyrezor'da tepe noktasına ulaşır. Burada Arap görüntüsü en alt durumdadır. Siverek'in kuzeyinde bozulma azalmaya başlar, köyler nispeten iyidir ve ırk daha saf Kürt olur (2000: 112-113).

Sykes'e göre bu kırma ırktaki Türk unsuru, Harran'a doğru yok olmaya başlar. Yerini Arap-Kürt kırması kötü bir ırka bırakır. Bu insanlar, yılın yansını berbat çadırlarda diğer yarısını arı kovanı şeklindeki viranelerde geçirirler. Bunlar Güney Afrika'daki en pis zenci kulübelerinden daha sefildirler. Bu kasvetli görünüş hakiki bir insan çöp tenekesi olan Deyrezor'da tepe noktasına ulaşır. Burada Arap görüntüsü en alt durumdadır. Siverek'in kuzeyinde bozulma azalmaya başlar, köyler nispeten iyidir ve ırk daha saf Kürt olur (Sykes, 2000: 112-113).

Sykes, Diyarbakır'dan Dara'ya başlığında Deyrezor ile Siverek arasında mukim halka da kırma ırk adını verir. Günümüzde kendilerini Arap olarak tanıtan kesimin atalarını kasteden Sykes, onlar hakkında hiç de iyi şeyler söylemez. Ona göre bu ırk, aşağı ve sefil karma bir ırktır. Karacadağ'ın doğu eteklerinde yerleşmemiş olmasını görmek de sevindiricidir. Ayrıca Sykes, İbrahim Paşa'dan naklen Mardin ve civarında yaşayan Mehelmîlerin de Arap-Kürt kırması bir halk olduğunu aktarır (Sykes, 2000: 115).

Sonuç

Mark Sykes gibi Batı'nın değerleri ile büyümüş birinin Kürtleri tam ve doğru bir şekilde anlamasını beklemek elbette ki hatadır. Ancak Kürtlerin sosyolojik, siyasi, ekonomik, askerî ve daha birçok yönden en kötü dönemine denk gelen Sykes'in bu gezileri, önyargılarla beraber Kürtlerin sosyolojik, siyasi, kültürel gerçeklerini de yansıtmaktadır. Ancak bu metinleri okurken Sykes'in kimliğini gözden uzak tutmamakta ve bu metinlerin sömürgeci bir devletin siyasi amaçlarına hizmet etmek için oluşturulduğunu unutmamakta fayda vardır. Sykes'in eserlerinde çizdiği portreye göre Kürtler hem olumlu hem de olumsuz özellikleri kendi içinde barındıran kadim bir halktır.

Cesaret, sözünün eri olma, misafirperverlik, yiğitlik, hoşgörülü olma, beceriklilik, kadınlarının özgür oluşu ve cesareti, kadına duydukları saygı karakterlerinin temel özelliğidir. Ancak onların karakterinde olumsuzluklar da vardır. Zira Sykes'e göre Kürtler; saf ve geri kalmış bir ırktır. Bu da onların kolay bir şekilde idare edilmelerini, hatta sömürülmelerini sağlar. Zalim, kan dökücü, hırsız, yağmacı, vahşi bir karaktere sahiptirler. Hırsızlık yapmak, başkalarını yağmalamak, onlar için günlük yaşamın bir parçasıdır. Fakat başkalarını ya da düşmanlarını yağmalamaktan ziyade birbirlerine zarar verirler. Bunun temel nedeni de onların genlerine işleyen savaşçı özellikleridir. Silaha tutkun olan bu halk, savaşmayı bir eğlence olarak görür. Ona göre bu özellikleri, onların kendi aralarında sürekli çekişmelerine, birbirinin kanını dökmelerine ve birbirleriyle uzun sürecek kan davaları yaşamalarına neden olur. Bu durum, ona göre milli bir kimliğin oluşmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Sonuç olarak Sykes'e göre Kürtler tüm bu olumsuzluklara rağmen birçok güzelliği içinde barındıran Ortadoğu'nun en kadim ve seçkin ırklarından biridir.

Kaynakça

- Aslanmirza, Ö. (2024). *Britanya, Orta Doğu Ve Mark Sykes Üçgeninde İstihbari Bilgi Üretimi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Kocaeli Üniversitesi.
- Bozkurt, G. (2003). Sevr'i Bilmek Lozan'ı Anlamak. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*, XIX (56), 483-505.
- Cemal, S. (2023). İngiliz ve Fransız Arşiv Belgeleriyle Sevr-Lozan-Musul'da Kürtler. *İstanbul: Nübihar*.
- Ciğerli, S., Le Saout, D. (2022). *Fransız Diplomatik Arşivlerinde Kürtler Kürt Milliyetçiliğinin Ortaya Çıkışı (1874-1945)*. İstanbul: Avesta.
- Çağlayan, K. T. (2010). "İngiltere'nin Kürt Politikası"nın Van Vilayetindeki Etkileri (1919-1920). *Ataturk*, 3 (3), 37-48.
- Ehmedê Xanî (2005). *Mem û Zîn* (Amedekar M. Emin Bozarslan). İstanbul: Doz.
- Ekinci, M. R. (2021). Mîr-i Aşiretten Eşkıyalığa: Aşiret Hanedan Üyelerinin Makbulden Madunlaşma Sürecine Bakış 1800-1855. *Nübihar Akademi*, 4 (16), 143-168.
- Erim, N. (1953). *Devletlerarası Hukuku Ve Siyasi Tarih Metinleri Cilt: I (Osmanlı İmparatorluğu Andlaşmaları)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Gümüş, E. (2019). *Devlet ve Asi -18. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı Diyarbekir'inde Eşkıyalık*. Ankara: İlahiyat.
- Hakan, S. (2023). *Cumhuriyet'e Giderken Kürtler (1920-1923)*. İstanbul: İletişim.
- Harvey, D. (1982). *British Imperialism, In The Middle East Of World War One: A Psychosocial History Of The Arab Revolt*. The University of Texas At Austin.
- James, L. (2004). *Sykes, Sir Mark, Sixth Borneo (1879-1919)*. Oxford Dictionary of National Biography: İngiltere, Oxford University Publication.
- Karaca, T. N. (2018). *Sınırları Çizen Kadın İngiliz Casus Gertrude Bell*. İstanbul: Kronik.
- Kurubaş, E. (1998). Sevr Sürecinde Yapılan Uluslararası Toplantılarda Kürt Konusu ve İngile-

- re'nin Politikası. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3, 199-212.
- Küçük, C. (2010). Sykes-Picot Antlaşması. *DİA*. içinde (c. 38, 204-206). İstanbul: Diyanet Vakfı.
- Leslie, S. (1923). *Mark Sykes: His Life and Letters*. London: Cassell and Copmany, LTD.
- Mela Mehmûdê Bayezîdî. (2012). *Adat û Rusûmatnameê Ekradiye*. İstanbul: Nûbihar.
- Muhammed Emin Zeki Beg. (2018). *Kürt ve Kürdistan Tarihi*. İstanbul: Nûbihar.
- Özsoy, R. (2024). *Sir Mark Sykes 'ın Osmanlı Devletindeki Faaliyetleri*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi.
- Özsoy, R.&Kartın, C. (2021). "Sir Mark Sykes'in Ortadoğu İzlenimlerine Kısa Bir Bakış." *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5 (2), 341-364.
- Sazak, S. (1988). *Sir Mark Sykes ve 1900-1920 Arası İngiltere'nin Ortadoğu Politikasına Etkileri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Sükan, B. (2024). I. Dünya Savaşı Sonrası Dönemde Sykes-Picot Antlaşması Kaynaklı Sorunlar. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu*, 74 (2024), 199-214.
- Selvi, H. (2010). İngiltere'nin Musul Politikası Karşısında Osmanlı Devleti ve Bölge Aşiretleri (1918-1920). *Belleten*, 74 (274), 789-832
- Sykes, M. (1907). Journeys in North Mesopotamia (Continued). *The Geographical Journal*, 30 (4), 384-398.
- Sykes, M. (1907). Journeys in North Mesopotamia. *The Geographical Journal*, 30 (3), 237-254.
- Sykes, M. (1908). The Kurdish Tribes of the Ottoman Empire. *The Journal of the Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland*, 38, 451-486.
- Sykes, M. (1915). *The Caliphs' Last Heritage: A Short History Of The Turkish Empire*. London: Macmillan and Co.
- Sykes, M. (2000). *Darü'l-İslam-Osmanlı'nın Şark Bölgesinde Seyahat* (Çev. Hikmet İlhan). İstanbul: Avesta.
- Sykes, M. (2013). *Beş Türk Eyaletine Doğru* (Çev. Hilal Sağdıç, Büşra Aycibin). İstanbul: İnsan.
- Şahin, İ-Şahin, C.-Şükür, İ. (2015). Ortadoğu'da Emperyalist Güçlerin Gizli Oyunu: Sykes-Picot Antlaşması. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 38 (2), 241-262.
- Üner, M. E. (2009). *Aşiret, Eşkîya ve Devlet*. İstanbul: Yalın.
- Yaşar, A.-Akengin, H. (2022). İngiliz Sömürgeciliği ile Emperyalizminin Gelişimi ve Özellikleri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık, 57, 426-444.
- Yel, S.-Kartın, C. (2013) Osmanlı Son Döneminden Cumhuriyetin İlk Yıllarına İki İngiliz'in, Sykes ve Noel Anıları. *Kuruluşunda 90. Yılına Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*, Ankara 23-25 Aralık 2013, 1, 107-175.